

TARTU ÜLIKOOL
FILOSOOFIATEADUSKOND
Eesti ja üldkeeleteaduse instituut
Eesti keele võõrkeelena osakond

lusikas, lusikka, ložka:
vene laensõnad eesti ja soome keeles

Bakalaureusetöö

Valeria Dolgorukova

Juhendajad Raili Pool, Sirje Rammo

Tartu 2015

Sisukord

Sissejuhatus	3
1. Laenamise ja etümoloogia põhimõisted	5
2. Slaavi ja vene laenude käsitus ja periodiseerimine eesti ja soome keeleteaduses	9
3. Vene laensõnad eesti keeles	11
3.1. Slaavi ja vanemad vene laenud eesti keeles	12
3.2. Uuemad vene laenud eesti keeles	15
4. Vene laensõnad soome keeles	17
4.1. Vanemad vene laenud soome keeles	18
4.2. Uuemad vene laenud soome keeles	19
5. Eesti ja soome keeles leiduvate vene laensõnade etümoloogiline võrdlemine sõnaraamatute põhjal	21
Kokkuvõte	31
Lühendid	33
Kirjandus	34
Kaudviited	37
<i>lusikas, lusikka, ložka</i> : Russian loan words in Estonian and Finnish. Summary	38
Lisa 1. Eesti ja soome keele ühiste vene laensõnade loetelu	40
Lisa 2. Nõukogude perioodil eesti keelde tulnud vene laensõnad	46

Sissejuhatus

Kõrvuti elavad rahvad mõjutavad üksteist nii keeleliselt kui ka kultuuriliselt. Ka sõnade laenamine ühest keelest teise on naaberrahvaste puhul ajast aega olnud väga tavaline. Käesolevas bakalaureusetöös on vaatus all eesti, soome ja vene keel – täpsemalt sõnade laenamine vene keelest eesti ja soome keelde.

Töö räägib erivanustest vene laensõnadest eesti ja soome keeles ning sellest, millised on nendes keeltes leiduvad ühised vene laensõnad, keskendudes ühiste laenude etümoloogiale.

Käesolev teema on senini vähe uuritud valdkond. Varasemaid uurimusi on tehtud kahe keele kontekstis: eesti-vene ja vene-eesti, soome-vene ja vene-soome. Rohkesti on uurimusi, milles kirjeldatakse vene keelt koos kõikide läänemeresoome keeltega. Ühiseid vene laensõnu soome ja eesti keeles ei ole senini teadaolevalt eraldi uuritud.

Töö eesmärgiks on anda ülevaade vene laensõnadest eesti ja soome keeles ja välja selgitada, millised on tänapäeval kasutatavad ühised vene laensõnad mõlemas – nii soome kui ka eesti keeles, seejärel võrrelda ja kirjeldada ühiste vene laenude tähendust ja päritolu etümoloogiasõnaraamatute kaudu ja lõpuks teha analüüs, kuidas sõnad keeles püsivad ja säilivad.

Töö koosneb sissejuhatusest, viiest põhipeatükist, kokkuvõttest, kasutatud kirjanduse nimekirjast, ingliskeelsest resümeeist ja lisadest. Bakalaureusetöö sisupeatükkides antakse ülevaade teemaga seonduvatest põhimõistetest ja laensõnade periodiseerimisest, kirjeldatakse vene laensõnu eesti ja soome keeles, tuuakse välja nimetatud keeltes olemasolevad ühised vene laenud ning käsitletakse nende etümoloogiat etümologia-sõnaraamatute põhjal. Töö lisades esitatakse eesti ja soome keele ühiste vene laensõnade loetelu sisaldav tabel ja Anita Seppeti (1983) poolt koostatud nõukogude aja vene laensõnade loetelu, mida on käesoleva bakalaureusetöö autori poolt uuendatud (vt Lisa 1, Lisa 2).

Ühiste laensõnade väljaselgitamiseks kasutasin peallikana Jalo Kalima (1952) ja Rogier Bloklandi (2009) raamatuid: leidsin nende poolt välja toodud sõnaloenditest üles need vene laensõnad, mis esinevad nii soome kui ka eesti keeles. Seejärel kontrollisin nende sõnade esinemist eesti ja soome keele *online*-sõnaraamatutes („Eesti õigekeelsus-

sõnaraamat“ (ÕS 2013), „Kielitoimiston sanakirja“ (KS)), et leida need, mis on kasutusel ka tänapäeval. Viimaseks sammuks oli leida need vene algupära sõnad eesti („Eesti keele etümoloogiasõnaraamat“ (EETÜ)) ja soome („Suomen sanojen alkuperä“ (SETÜ)) etümoloogiasõnaraamatutest ning võrrelda algupärast tähendust tänapäeva tähendusega ja veenduda vene algupäras.

Olulisemateks teoreetilisteks allikateks on eesti keele osas Paul Ariste (2010) ja Huno Rätsepa (2002) sõnavaraalased tööd, soome keele osas Lauri Hakulineni (2000) ja Jalo Kalima (1952) teosed. Ühiste laensõnade võrdlemise osas on lisaks Jalo Kalima (1952) raamatule kasutatud veel Rogier Bloklandi (2009) põhjalikku teost vene laensõnadest eesti keeles, samuti etümoloogiasõnaraamatuid „Eesti etümoloogia-sõnaraamat“ (EETÜ) ja „Suomen sanojen alkuperä“ (kolmes osas) (SETÜ).

1. LAENAMISE JA ETÜMOLOOGIA PÕHIMÕISTED

„Eesti etümoloogiasõnaraamatus“ seletatakse terminit *etümoloogia* järgmiselt: „Etümoloogia on keeleteaduse osa, mis käsitleb sõnade päritolu. Eelkõige on etümoloogiateaduse uurimisobjektiks tüvede päritolu. Kõige üldisemalt võib iga keele sõnatüved päritolu järgi jagada omatüvedeks ja laentüvedeks” (EETÜ 2012: 9).

Etümoloogiast räägitakse ka siis, kui vaadatakse mingi sõna päritolu seletust ja tema sugulussuhet muude sugulaskeeltes olemasolevate sõnadega. Leides sugulaskeeltest samale sõnale vaste, võime teha järelduse, et sõnades on ühiseid elemente ja need on kujunenud samast keelevormist. Etümoloogia tulemustest rääkides võiks mainida sõnaajalugu. Sõnad räägivad kasutajatest – nende argipäeva elust, tegevustest, kultuurist, usust ja ka teiste keelte ja kultuuridega kokkupuutumisest. Etümoloogiat huvitavad enam vanemad kui uuemad laensõnad, kuna uuemate päritolu on tavaliselt kergesti läbipaistev ja ei vaja alati põhjalikku seletamist. Paljud uued lekseemid on keelde juurdunud. Teiste rahvaste kultuur ja mood mõjutab uuemate laenude tungimist keelde, tekitades huvi välja selgitada, mis ajal ja kuidas need on keelde tulnud. Etümoloogia alal tehtavad uuringud sõltuvad sellest, mida uurija soovib teada saada, seega on ka tulemused ja meetodid erinevad. (Häkkinen 1990: 9–11)

Aegade jooksul on uurijad püüdnud leida seletust terminile *laenamine* ja laenamisprotsessile (Geranina 2008: 101). Seletuse otsimisel tekkisid uued terminid *keelte segunemine* (vn *смешение*) ja *keelte ristumine* (vn *скрещивание*). 19.–20. sajandil vaadeldi seda nähtust kui sõnade ja sõna eri elementide üleminekut ühest keelest teise. (Krõsin 1968, viidatud Geranina 2008: 102 järgi) 20. sajandil pakuti antud nähtuse kirjeldamiseks välja veel termin *keelte vastastikune mõjutamine* (vn *взаимное влияние языков*) (Šerba 1958, viidatud Geranina 2008: 102 järgi).

Seega võime öelda, et termin *laensõna* ei ole üheselt mõistetav (Geranina 2008: 102). Ühest küljest vaadeldi terminit *laenamine* kui sõnade üleminekut ühest keelest teise, olles tugevasti seotud inimeste ühiskondliku eluga ja erinevate kultuurinähtustega (Lotte 1982, viidatud Geranina 2008: 102 järgi). Teisest küljest aga vaadeldi laensõna kui võõrsõna, mis on keelde tulnud ja täielikult kohanenud keelega, millesse see on laenatud (Aristova 1978, Beljaeva 1984, viidatud Geranina 2008: 102 järgi).

„Eesti keele käsiraamatus“ seletatakse terminit *laenamine* järgmiselt: „**Laenamise** all mõistetakse teisest keelest uute keeleelementide võtmist” (EKK 2007: 595).

Rogier Blokland (2009) arvab, et ei ole olemas täpset definitsiooni, mis teeks vahet terminitel *laensõna* ja *võõrsõna*. Harilikult ei saa võõrsõna fonoloogiliselt ega grammatiliselt keelde juurduda (Bussmann 2002: 226–227, viidatud Blokland 2009: 14 järgi). Soome keelde laenatud vene sõnu kohandatakse kohe keerulise morfoloogilise struktuuriga, millel on reeglipärane vorm. Seega saame öelda, et need on pigem laensõnad kui võõrsõnad. Sõnad, mis on võõra morfoloogilise lõpuga, ei saa juurduda keelde laensõnana. (Blokland 2009: 14) Võõrsõna sattumisel keelde säilitab sõna endas võõrast päritolu häälikulist, ortograafilist, grammatilist või semantilist omapära, mille kaudu saab kergesti võõrsõna ära tunda (Dobrodomov).

Laensõnad jõuavad keelde tavaliselt kahte moodi, kas suuliselt või kirjalikult. Kirjaliku laenamise korral muutub sõnavorm palju vähem kui suulisel laenamisel. Laenamised võivad toimuda ühest keelest teise või muude, nt sugulaskeelte kaudu. (KM)

Lauri Posti (1975) kirjeldab laiemalt, kuidas sõna satub laenamise teel teise keele kõnelejate keelekasutusse ja mis sellega edasi juhtub. Sõnasse jäävad alles ainult need häälikud, mis on ühised või on peaaegu ühised mõlema keele häälikusüsteemile. Kui sõnas on need häälikud, mida vastuvõtvas keeles pole ja selle kõnelejad ei oska neid hääldada, tuleb neil need häälikud kas asendada mõne oma häälikusüsteemist võetud sobiva häälikuga, või siis seda üldse mitte hääldada. Sama reegel kehtib ka häälikuühendite kohta. Näiteks kui soome keelde ilmus muinasvene laensõna *крѣсть*, muutus see sõnakujuks *risti*, kuna läänemeresoome häälikusüsteemis puudus tol perioodil kaks kaashäälikut sõna alguses. (Posti 1975: 180)

Mitmete laensõnade esinemist keeles võib tõestada kirjalike allikate kaudu, nt erivanuste sõnaraamatute võrdlemise teel. Sõna vanuse väljaselgitamisel tuleb vaadata sõna tähendust antud ajal ja ka selle ajaloolist tausta. Nt sõna *kahvi* ja *kalkkuna* ei saanud olla laenatud soome keelde keskajal, kuna siis need nähtused ei olnud Euroopas veel tuntud. Vaatamata sellele, et soome sõna *kissa* esineb ka teistes sugulaskeeltes, ei tähenda see seda, et soomlased pidasid kassi koduloomana juba ürgsetest aegadest. Sõna peaks olema levinud ühest keelest teise palju hiljem, siis kui Euroopas hakati kodukassi tundma. (Bergman 1969: 112, viidatud Häkkinen 1990: 257 järgi)

Kui on raske öelda, kust on üks või teine sõna keelde tulnud, aitab sageli laensõna päritolu täpsustada võrdlus sarnase sõnaga sugulaskeeltes ja murretes. Soovitava sõna päritolu väljaselgitamiseks tuleb silmas pidada levikut ja sõna tähendust. (Oja, Metsmägi 2013: 191)

Laenamisel toimunud häälikumuutused

Enamasti kaasnevad sõnade laenamisega ka mitmesugused häälikumuutused, mis võivad olla toimunud nii vokaalides kui konsonantides.

Vokaalimuutuse puhul on soome vanemate laenude tähtsamaks tunnuseks muinasvene lühike *u* (*ʊ*) ja *i* (*ɪ*), mis on laensõnades säilinud *i* ja *u*-na, vene keeles on aga hiljem muutunud *o*-ks või *e*-ks või üldse täielikult kadunud (Kalima 1952: 36).

sm *akkuna* ee *aken* – vn *okno* (< *okʊno*) (tänapäeva soome keeles *ikkuna*)

sm *lusikka* ee *lusikas* – vn *ložka* (< *lʊžka*)

sm *tuska* ee *tusk* – vn *toska* (< *tʊska*)

sm *risti* ee *rist* – vn *krest* (< *krʊstʊ*). (Kalima 1952: 36–37)

Wiik kirjeldab Kalima kaudu järgmist vokaalimuutust nii: „Vanavene pikkade ja lühikese vokaalide vaheline erinevus on säilinud; vene keeles on see erinevus kadunud ja kõik rõhulised vokaalid hääldatakse vältuselt (soome keele mõttes) poolteisekordselt” (Kalima 1952, viidatud Wiik 2005: 186 järgi).

sm *saapas* ee *saabas* – vn *sapog*

sm *naatti* ee *naat'* – vn *nat'*

sm *raamattu* ee *raamat* – vn *gramota*. (Kalima 1952: 43)

Niisiis, tuleb välja, et laenud on soome keelde tulnud enne vene keeles toimunud muudatusi (Kalima 1952: 30; Häkkinen 1990: 254). Vanemates laenudes on tihti *o* asendunud *a*-ga:

sm *pakana* ee *pagan* – vn *pogan*

sm *tappara* ee *tapper* – vn *topor*. (Kalima 1952: 31)

Eesti murretes on ka *o* ja *a* vaheldumine:

ee *kolpak*, *kalpak*, *kalbakas* – vn *kolpak* (Must 2000: 521).

Slaavi *e* on asendatud *ä*-ga:

sm *pätsi* ee *päts-ahi* – vn *peč*

sm *veräjä* ee *värav* – vn *vereja*. (Kalima 1952: 34)

Mõnes eesti murdes on toimunud samad muutused (*e* asendatud *ä*-ga):

ee *läsatama* – vn *lezhatj* (Must 2000: 517).

Uuemates laenudes *o* vastab *o*-le:

sm *pohatta* – vn *bogat*; sm *koni* – vn *kon* (Häkkinen 2000: 254).

ee *koss* – vn *kosa*; ee *kostma*, *kositama* – vn *gositj* (Must 2000: 520).

sm *pohmelo* ee *pohmel* – vn *pochmel'je* (Kalima 1952: 33).

Paul Ariste arvab vene laensõnade levimisest eesti keelde järgmist: „Paljud eesti keeles leiduvad vanad vene laenud esinevad niisugusel häälikulisel kujul, et nende laenumine on pidanud toimuma väga varakult” (Ariste 2010: 132). Mõnedes eesti sõnades esineb ninahäälik *n*, mis on kujunenud aja jooksul venekeelsest nasaleeritud vokaalist *ж*, mis omakorda asendub hiljem *u*-ga, nt

ee *koonal* – vn *кжѡбль* > *кудьль*

ee *sundima* – vn *сжѡтми* > *судитъ*

ee *und* – vn *жѡда* > *уда*. (Ariste 2010: 132; Vasmer 1979: 405, viidatud Häkkinen 1990: 254 järgi)

Konsonantide puhul on tihti vene helilised klusiilid *g*, *d*, *b* vanades laenudes sõna alguses muutunud *k*, *t*, *p*-ks:

sm *kaatio* ee *kaats*, *kaatsas* – vn *gači* (Kalima 1952: 63).

ee *paslik* – vn *bashlök* (Must 2000: 490).

Mõnedes vanades laenudes on slaavi sõnasisene *g*, *d*, *b* asendatud *k*, *t*, *p*-ga. See nähtus esineb enam soome keeles, samal ajal kui paljudes teistes läänemeresoome keeltes jääb *g*, *d*, *b* säilima.

sm *pirta* ee *pird* – vn *bordo* (*bъrdo*)

sm *kupias* ee *kubjas* – vn *guba*. (Kalima 1952: 64)

Vene laensõna võib olla keelde laenatud korduvalt ja eri aegadel (Must 2000: 581). Samuti, kui vene laensõnal on mitu kasutatavat tähendust, siis võib ta nt soome või eesti keele murretesse olla laenatud erinevas tähenduses (Oja, Metsmägi 2013: 187).

2. SLAAVI JA VENE LAENUDE KÄSITLUS JA PERIODISEERIMINE EESTI JA SOOME KEELETEADUSES

Vanaslaavi keel tekkis 4. sajandil ja oli esimene slaavlaste kirjakeel. Aja jooksul hakkas keel arenema ja levima, mille tagajärjel tekkis igal slaavi hõimul vanaslaavi keele alusel oma keel: serbia, bulgaaria või vene. Sel viisil välja kujunenud vene keelt nimetatakse kirikuslaavi keeleks (6. kuni 17. sajand). (Kamčatnov 1998: 5) Umbes 7.–8. sajandil kujuneb ja saab alguse vanaslaavi keelest arenenud *idaslaavi keel*, millest hiljem areneb omakorda vene, ukraina ja valgevene keel (Uluhanov 2002: 11).

Slaavi keeled on rühm indoeuroopa keeli. Slaavi keeled jagunevad kolme rühma: lääne (ennekõike poola, tšehhi), lõuna (bulgaaria, serbia-horvaadi, sloveenia) ja ida (vene, ukraina, valgevene). (Kalima 1952: 16–17)

Huno Rätsep jaotab vene ja slaavi laene tüvevara järgi järgmiselt:

Slaavi laenud on tulnud muinasvene keelest või mingist muust vanast slaavi keelekujust. Need on tulnud eesti keelde kuni 13. sajandini ja on näiteks sellised sõnad nagu *aken, ike, lusikas, määr, nädal, papp, raamat, rist, saabas, sahk, sirp, tapper, turg, vaba, värav*. Antud tüvesid on eesti kirjakeeles 54–75 (mis moodustab 0,75–1,35% kogu tüvevara mahust). (Rätsep 2002: 73)

13. ja 14. sajandit peetakse muinasvene keele lõpuks ja 14. sajandist alates saavad alguse **vene laenud**. Vene laenud on tulnud vene keelest ja nendeks on näiteks *kapsas, kirka, komsomol, majakas, munder, oblast, porgand, präänik, puravik, rubla, sputnik, tatar, tubli, uulits, vurle*. Neid tüvesid on 315–362 (mis moodustab 5,69–6,54% kogu tüvevara mahust). (Rätsep 2002: 73)

Iris Metsmägi, Meeli Sedrik ja Sven-Erik Soosaar (2013) jaotavad laene järgmiselt:

Vanavene laenurühma kuuluvad eelkõige vanavene laenud, kuna ajalooliselt on idaslaavi hõimud hakanud elama läänemeresoomlastega lähestikku 5.–7. sajandil, seega saame öelda, et vene laenud on tulnud eesti keelde alates I aastatuhande teisest poolest kuni vanavene perioodi lõpuni 14. sajandini. **Vene laenud** on aga need, mis jõudsid eesti keelde 15. sajandist alates.

R. Blokland defineerib terminid *vene (Russian)*, haarates selle mõiste alla *algidaslaavi (Proto-East Slavic)*, *vanavene (Old Russian)* ja *uuema vene keele (Modern*

Russian). Bloklandi arvates on raske viia kronoloogilist piiri idaslaavi ja tänapäeva vene keele vahele (Kiparsky 1963: 17–18, Filin 1972: 3, Issatschenenko 1980: 45, viidatud Blokland 2009: 12 järgi). Tänapäeva teadlased eelistavad kasutada pigem üldterminit *idaslaavi* (*East Slavic*) ja alles siis eristada neid kui eraldi rühma vene, ukraina ja valgevene (Issatschenenko 1980: 45, Schenker 1995: 74, viidatud Blokland 2009: 12 järgi).

Eestlastel ei ole olnud varasemaid kontakte lääne- ja lõunaslaavlastega (Plöger 1973: 258–262, Hajdu-Jomokos 1987: 289, viidatud Blokland 2009: 12 järgi). Seega enamus eesti keeles esinevatest slaavi laensõnadest on *idaslaavi* päritoluga (Ariste 1965: 24, viidatud Blokland 2009: 12 järgi).

Käesolevas bakalaureusetöös võtan laenude periodiseerimisel aluseks eesti keele osas Mari Musta ja soome keele osas Lauri Hakulineni uurimused.

Vene laene eesti keeles periodiseerin Mari Musta (2000) järgi järgmiselt:

- **Slaavi laenud** on *idaslaavi* ehk *algvene* laenud, mis on tulnud keelde meie ajaarvamise I aastatuhande teisest poolest, samuti kuuluvad siia muinasvene keelest 11.–14. sajandil tulnud laenud.
- **Vanemad vene laenud** pärinevad 15.–17. sajandist.
- **Uuemad vene laenud** on tulnud 18. sajandist uusvene keelest ja hilisemad 20. sajandil. (Must 2000: 11)

Vene laene soome keeles periodiseerin Lauri Hakulineni (2000) järgi järgmiselt:

- **Vanemad** laenud on tulnud *muinasvene* või sellele eelnenud *algvene* keelest.
- **Uuemad** pärinevad 19. ja 20. sajandist. (Hakulinen 2000: 364)

3. VENE LAENSÕNAD EESTI KEELES

Eesti ajaloo jooksul on tänapäeva Eesti territooriumil toimunud eri sõdade, vallutuste ja muude ajalooliste protsessidega seotud muutused, mis mõjutasid inimeste argipäevaolu ja kultuuri. Eesti-vene suhted on olnud ammu ajast tihedad ja püsivad, mida tõestavad eri valdkondade vene laensõnad eesti keeles ja tõenäoliselt ka vastupidi.

Vanad vene laensõnad esinevad kõikides läänemeresoome keeltes, kuna vanasti olid läänemerelased üksteisega lähedasemates kontaktides nii territooriumi kui ka keele poolest (Ariste 2010: 131). Huno Rätsep arutleb vene laensõnade siirdumisest eesti keelde järgmiselt: „Vene ja vanavene laenud on tulnud eesti ja soome keelde tihti idast läände, keelest keelde, murdest murdesse liikudes” (Rätsep 2002: 226).

Laensõnad sattusid eesti keelde ajal, kui idaslaavi hõimud hakkasid elama läänemeresoomlastega lähestikku, kuna siis tihenesid suhted kahe hõimu vahel. See võis toimuda meie ajaarvamise I aastatuhande keskpaigast alates. (Must 2000: 7) Samal arvamusel on ka P. Ariste (2010), kes väljendab oma arvamust laensõnade levimise ajast järgmiselt: „Kõige vanemate läänemere keeltes olevate slaavi laensõnade siirdumisaeg on pikk. See võib ulatuda meie ajaarvamise esimestest sajanditest 13. sajandini”. Mõned üksikud sõnad võisid keelde tulla veelgi varem, nt sõna *turg* (vn *mopz*) (Ariste 2010: 132).

Liivlased ja eestlased on läänemerelastest need, kes hakkasid kõige varem kokku puutuma slaavlastega ja selle tõttu, võrreldes teiste läänemerelastega, esineb eesti keeles kõige rohkem slaavi laensõnu. Seega võib ka oletada, et esimesed laenud kohanesid algselt eesti keeles ja alles seejärel levisid edasi teistesse sugulaskeeltesse. (Ariste 2010: 131) Venekeelsete elementide hulk eesti murrakute sõnavaras sõltub sellest, kui tihe on kokkupuude vene aladega (Must 2000: 581).

Vene laensõnu esines rohkesti eesti keeles veel enne seda, kui Peeter I liitis Läänemeremaad Vene riigiga (Ariste 2010: 136). Jalo Kalima sõnul rõhutab Porthan seda, et suurim osa laensõnadest pärineb palju kaugemast ajast, kuna eestlased olid kõigepealt Novgorodi slaavlaste liitlased ja hiljem alates Rurikist kuni sakslaste saabumiseni Venemaa alamad. Kõige tähtsamad laensõnad on pärit sellest varasemast perioodist ja neist paistab hariduse, liikluse, kaubanduse ja tööstuse kasv (nt *aken*, *jaam*,

kapsas, kanep, lusikas, rist, raamat, saabas jpm). (Kalima 1952: 4) Sellest ajast peale, kui need kaks rahvast hakkasid elama ühel territooriumil, suurenes keelekontakt ja see, nagu sõnastas Ariste: „.. on jätnud üsna suuri jälgi eesti keelde” (Ariste 2010: 136).

Vaatamata sellele, et 17. sajandil kuulus kogu Eesti ala Rootsi valdusesse, ei lõppenud venelaste ja eestlaste tihe kontakt (Must 2000: 8). Sel ajal puutus vene keelega kokku enam Lõuna-Eesti (enam selle kaguosa) kui Põhja-Eesti. Seega leidus *tartu kirjakeeles* rohkem laene kui *tallinna kirjakeeles*. (Ariste 2010: 136) 17. sajandil siirdus ka suur hulk venelasi Peipsi läänerannikule (Must 2000: 8). Peipsi ja Narva jõe kallastest, kus tol ajal elas palju vadjalasi ja isureid, sai suurim vene keele kasutuse ala. Seega lõunaeesti murded ja vene keel on külgepidi koos olnud ürgsetest aegadest. Ka tänapäeval on Lõuna-Eesti aladel vene laene tunduvalt rohkem. (Ariste 2010: 136)

Paljude sajandite jooksul on vene laensõnad jõudnud keelde mitmel eri viisil. Paul Ariste eristab kahte: üks osa vene laene tuli keelde aladelt, kus kaks keelt kokku puutusid ja teine osa laene omandati venelastelt, käies kaubaretkedel Pihkvas ja Narva Jaanilinnas. (Ariste 2010: 136) Huno Rätsep oletab sama, et sajandite jooksul on laenud tulnud eesti ja vene ühisaladelt, kus paiknesid vene elanikud. Sealt omandati keelt kaluritelt, vene ametnikelt, kaupmeestelt, linnades olevatelt käsitööliselt ja tööliselt, ajateenijatelt tsaariarmees, aga ka vene kirjasõnast. (Rätsep 2002: 73)

H. Rätsepa (2002: 226) väitel on eesti kirjakeeles vene laensõnade arv numbrites 400, aga murretes enamgi. M. Musta (2000: 586) arvates on vene laensõnu eesti keeles ligi 500.

3.1. Slaavi ja vanemad vene laenud eesti keeles

Paul Ariste toob välja eri valdkondade vene laensõnu, mis tõendavad seda, et eestlased ja teised läänemerealased on olnud pika aja jooksul venelastega tihedas kontaktis. Enamik nendest laensõnadest esineb nii Huno Rätsepa kui ka Paul Ariste loetelus (Ariste 2010: 132; Rätsep 2002: 71), nt: *turg* (vn *торг*), *määr* (vn *мера*), *verst*, *virst* (vn *верста*) *jaam* (vn *ям*), *lodi* (vn *лодьа*).

Sõnad viitavad kaubanduse ja laevanduse olemasolule, sõitude ajalisele arvestusele ja peatuste tegemisele. Arvatavasti on ka sõnad *pajatama* (vn *баять*), *raatsima* (vn *рачить*) tulnud kaubandusliku suhtlemise kaudu. (Ariste 2010: 132)

Ühiskondlikku elu esindavad laensõnad: *rodu* (vn *род*), *vaba* (vn *свободный*), *sundima* (vn *судить*) (Ariste 2010: 132; Rätsep 2002: 71).

Tootmisvahenditele ja tootmisviisile viitavaid laensõnu: *aken* (vn *окно*), *lava* (vn *лава*), *pätsahi* (vn *печь*), *värav* (vn *верёя*), *tapper* (vn *топор*) (Ariste 2010: 132; Rätsep 2002: 71).

Majapidamisalased laensõnad: *lusikas* (vn *ложка*), *vaagen* (vn *ваганки*), *vaar* (vn *ван, вана*) (Ariste 2010: 132; Rätsep 2002: 71).

Põllunduse ala tähistavad laensõnad: *ike* (vn *уго*), *loog* (vn *луг*), *sirp* (vn *серп*), *roosk* (vn *розга*), *naat* (vn *нетина*) (Ariste 2010: 132–133; Rätsep 2002: 71).

Rõivastuse ja selle valmistamise alale kuuluvad laensõnad: *kasukas* (vn *кожюх*), *koonal* (vn *кудель*), *rasmas* (vn *расмо*), *piird* (vn *бердо*), *saabas* (vn *сапог*), *värten* (vn *веретно*), *pard* (vn *борода*), *sinine* (vn *синий*) (Ariste 2010: 133; Rätsep 2002: 71).

Jahindusega ja kalandusega on seotud laensõnad: *hurt* (vn *хорт*), *kaits* (vn *котцы*), *und* (vn *уда*) (Ariste 2010: 133; Rätsep 2002: 71).

Ristiusuga seotud laensõnad on *rapp* (vn *ноп*), *rist* (vn *крест*), *ragan* (vn *поганый*), *raamat* (vn *грамота*), *nädal* (vn *неделя*) (Ariste 2010: 133; Rätsep 2002: 71).

Muud laensõnad: *laad* (vn *лад*), *tusk* (vn *тоска*), *virb* (vn *верба*) (Ariste 2010: 133; Rätsep 2002: 71).

Huno Rätsepa poolt toodud sõnad, mis puuduvad Paul Ariste loetelus: *liud*, *rasmas*, *raja*, *ravi-*, *sahk*, *tuhkur*, *vaagen*, *võlu* (Rätsep 2002: 71).

Järgmised loetletavad laensõnad on P. Ariste järgi sõnad, mis leidsid 16.–17. sajandi ja 18. sajandi alguse sõnaraamatutes ja muudes allikates. Kaubandus- ja liiklemisuhete tagajärjel on kohanenud järgmised laensõnad: *lootsik* (vn *лодочка*, *лодка*), *saan* (vn *сани*), *tulp* 'post' (vn *столб*), *karbast* 'piits' (vn *карбач*), *robi* (vn *рубль*), *teng* (vn *деньга*), *kabak* (vn *кабак*), *muusikas* 'teerõõvel' (vn *мужик*). Kallihinnalised metsloomad, mida imporditi vene aladelt eestlastele: *lasits* 'nirk' (vn *ласица*), *närits*, *nartsik* (vn *норка*), *soobel* (vn *соболь*). (Ariste 2010: 134)

Ühiskondlikke laensõnu: *korul* 'sõjaülem' (vn *король*), *piirits* 'kohtutreener, timukas' (vn *бирнич*), vana ja populaarne sõna *mässama* (vn *мешать*), linnatänavanimetus Põhja- ja Lõuna-Eestis *uulits* (vn *улица*), *pitsat* (vn *печать*), sõjandusega seotud laenu *saavel* 'saabel, kõvermõõk' (vn *сабля*) (Ariste 2010: 134).

Eesti keelde on vene keele kaudu tulnud ka selliseid sõnu, mis vene keelde on tulnud tatarlastelt (vn *татары* mitmus) ja türklaselt, näiteks *turk* (vn *турки* mitmus). Sõna *turk* võib olla pärit ka saksa keelest. (Ariste 2010: 135)

Eesti keelde lisandus põllunduse, aianduse ja söögi valdkonna sõnu: *sahk* (vn *соха*), *vigel* (vn *вилло*), *tatar* (vn *татарка*), *kapsas* (vn *капустка*), *porgand* (vn *боркан*), *uurits* 'kurk' (vn *узурец*), *vislamari* 'kirss' (vn *вишня*), *tiig* 'kõrvits' (vn *тыква*)¹, *sõir* 'kodujuust' (vn *сыр*), *liud* (vn *блюдо*), *kama* (vn *комы*)², *leivapäts* sõna teine pool on tulnud vene sõnast *печь* 'ahi' (Ariste 2010: 135; EETÜ).

Rõivastuse ja selle valmistamisega ning kudumisega seotud laensõnu: *kalit* 'tasku' (vn *калита*), *kaltsud*, *kaltsed* 'rüpsid' (vn *калоша*)³, *karman* 'tasku' (vn *карман*), *lint* (vn *лента*), *niit* (vn *нить*), *praklad* 'takud' (vn *пакля*)⁴, *kilum* 'vaip, tekk' (vn *килим*), *kurst* 'linapeo' (vn *горсть*), *tsoluk* 'süstik' (vn *челнок*), *pugnits* 'nööp' (vn *пуговица*), *holst* (vn *холст*), *mogel* 'seebileelis' (vn *мыло*) (Ariste 2010: 135–136).

Ülalpool esitatud vene laensõnad *mogel* ja *vigel* on tulnud eesti keelde pihkva murdest, -gl- on iseloomulik antud murdele (*вилло* asemel *виглы*; *мыло* asemel *мыгло*) (Ariste 2010: 135–136; Kalima 1952: 123–124).

Loetletud sõnadest puuduvad „Eesti etümoloogiasõnaraamatus“ sellised sõnad nagu *uurits*, *vislamari*, *tiig*, *kilum*, *kurst*, *tsoluk*, *pugnits*, *mogel* (EETÜ).

¹ Ariste (2010) sõnul on see murdesõna, EETÜ-s puudub selline sõna.

² Sõna on tulnud vene murdesõnast, mitmuse vormist, mille tähendus on 'saiakesed, leivad, pannkoogid'. EETÜ-s on aga sõna *kama* tähendus 'tera- ja kaunviljajahust ning hapupiimast toit'.

³ EETÜ järgi sõna *kalts* tähendab vana katkine riideräbalat, mis on tulnud vn, vv *kološa*.

⁴ EETÜ järgi *pakal*: *pakla* tähendus on 'takk' ja seda sõna peetakse läti laenuks.

3.2. Uuemad vene laenud eesti keeles

Huno Rätsep (2002) kirjutab uuematest keelde tulnud laenudest järgmiselt: „Viimase paarikümne aasta jooksul eesti keelde tulnud laensõnadest suurem osa pärineb vene keelest. Enamik uutest rahvusvahelistest sõnadest on eesti keelde tulnud vene keele vahendusel” (Rätsep 2002: 183).

H. Rätsep (2002) väidab, et vene keel on oluline allikas, mis aitab eesti keele sõnavara täiendada ja toob näiteid, kuidas inimesed sõnade kaudu kaupluses, sööklamenüüs ja kuulutustes iga päev vene laensõnadega kokku puutuvad: *džemm, sefir, nalivka, griljaaž, kabatšokk, pontšikud, gabardiin, vatiin, moleskiin* jm (Rätsep 2002: 183).

H. Rätsep loendab ka mõningaid laene, mis on tulnud nõukogude korra ajal: *komsomol, leninism, sovhoos, kolhoos, sputnik* (Rätsep 2002: 183). Suur osa eesti keele uuemast ühiskondlik-poliitilisest sõnavarast on tekkinud vene keele kaudu, näiteks *ühiskondlik töö, kultuurirevolutsioon, riiklik plaan, seinaleht, erasektor, rahukaitsekomitee, kompleksbrigaad* (Rätsep 2002: 189). Nõukogude ajal laenati vene sõnu nii eesti kirjakeelde kui ka kõnekeelde. Enamasti olid laenud seotud tolle aja riigi- ja elukorraldusega. (EETÜ: 14)

Anita Seppet (1983) loetleb oma artiklis „Vene laenud tänapäeva eesti kirjakeeles (ÕS-i ainestiku ulatuses)” 22 uuemate vene laensõnade kategooriat, millesse kuuluvad laenud pärinevad nõukogude ajast ja on tulnud eesti keelde alates aastast 1940 ning esinesid ÕS-i 1976. a versioonis.

Toon Anita Seppeti (1983) töö kaudu välja eesti kirjakeeles esinevaid uuemaid vene laensõnu, mis esinevad tänapäeva eesti õigekeelsussõnaraamatu *online*-versioonis (edaspidi ÕS 2013). Selleks võrdlesin iga Anita Seppeti (1983) poolt loetletud sõna ÕS-i 2013. a versiooniga. Lisas 2 on esitatud täielik Anita Seppeti (1983) loend vene laensõnadest, mis on eesti keelde tulnud aastast alates 1940 ja esinevad ÕS-is 2013 (vt Lisa 2).

Järgmisena toon mõningaid näiteid koos ÕS-i seletustega Anita Seppeti (1983) loetletud uuematest vene laensõnadest, mis võeti kasutusele alates 1940. aastast ja esinevad ka ÕS-is (2013). Kuna käesoleva bakalaureusetöö viimane osa keskendub

vene laensõnadele eesti ja soome keeles, otsisin eestikeelsetele näidetele vastavaid vene laensõnu tänapäeva soome keele sõnaraamatu „Kielitoimiston sanakirja“ *online*-versioonist (edaspidi KS).

ee *ohranka* (vn *охранка*) – Tsaari-Venemaa poliitiline politsei (ÕS 2013).

sm *ohrana* – tsaari Venäjän salainen valtionpoliisi (KS).

ee *sovhoosnik* (vn *совхозник*) – sovhoositöötaja (ÕS 2013).

sm *sovhoosi* – valtiontila ent. Neuvostoliitossa (KS).

ee *borš* (vn *борщ*) – peedisupp (ÕS 2013).

sm *borštš* – borssikeitto (KS).

ee *troika* (vn *тройка*) – Vene kolmehobusesõiduk (ÕS 2013).

sm *troikka* – vn kolmivaljakko (KS).

ee *radist* (vn *радиум*) – raadiosidepidaja (ÕS 2013).

sm *radisti* – radiosähkötaja (KS).

Anita Seppet (1983) summeerib uusi vene laene järgmiselt: „Uemaid vene laene on ÕS-is üle 270, neist 70 on laenatud viimastel kahel aastakümnel” (Seppet 1983: 91). Lugesin kokku Anita Seppeti loetletud uuemad vene laensõnad, mis tulid ÕS-i alates aastast 1940 ja neid on kokku 271. Viimases ÕS-is esineb neist 199.

Töö käigus sain teada, et sõnad *frukt* ja *tumba* esinevad nüüd eesti kirjakeeles ka slängisõnana. Sõna *frukt* esineb ÕS-is peale tähenduse 'puuvili' ka tähenduses 'tüüp, isik', mis on halvustava tähendusega, selgitava näitena on esitatud sõnaühend *tüütu tüüp* (ÕS 2013). Peale tähenduse 'väike seljatoeta iste' kasutatakse sõna *tumba* argikeeles tähenduses 'rumal inimene' (ÕS 2013).

4. VENE LAENSÕNAD SOOME KEELES

Vene-soome keelekontaktid said alguse tuhandeid aastaid tagasi ja seda, et nad esinesid juba muinasajal, tõestavad nii ühes kui ka teises keeles säilinud laensõnad (Posti 1975: 178). Muinassoome perioodi kuulub väga vähe slaavi päritolu laensõnu ja mõnede uurijate arvates on need laenud tulnud juba muinasslaavlastelt. Suurem osa vanematest slaavi laensõnadest on pärit hilisemast keelevormist, muinasvene keelest. Uuemate slaavipäraste sõnade kiht on tulnud hiljem tänapäeva vene keelest murrete kaudu. (Hakulinen 2000: 364) Muinasvene keelest tulnud laensõnad nagu sm *ies* gen *ikeen* (vn *uzo*), ee *sahk* gen *saha* (vn *coxa*) esinevad soome ja ka teistes läänemeresoome keeltes (Posti 1974: 178–179).

Lauri Posti (1974) kirjeldab muinasvene sõna *taro* (vn *ðop*) alusel vene-soome laensõna levimisteed: selle sõna vana tähendus oli sama kui muinasvene sõnal vn *ðopъ* tähenduses 'küntud maa'. Saamid, kes elasid soomlastega lähestikku, aga ise ei tegelenud maaviljelusega ja ei kündnud maad, hakkasid nimetama alasid, kus elasid soomlased, kes kündsid maad, sõnaga *taro* ja soomlasi *tarolainen* (saami keeles *darrõlâš*). Hiljem hakkasid saamid kasutama seda sõna ka teiste rahvaste kohta, kes samuti tegelesid maa kündmisega. Sõna *ðop* kaob vene keelest, aga see on saanud suure kasutusala ja sõna esialgne tähendus on muutunud. (Posti 1974: 178–179)

On ohtralt sõnu, mida on tõlgendatud valesti slaavi algupära sõnadeks. Mõnedel juhtudel on sõnad läänemeresoome keeltest laenatud vene keelde, nt

ee *king* 'kenkä' > vn *kengi*, *kingi*

ee *kammeljas* 'kampela' > vn *kambala*

ee *mõis* 'herraskartano' > vn *myza*. (Kalima 1952: 4)

4.1. Vanemad vene laenud soome keeles

Vanade slaavi laensõnade hulgas esineb rohkesti tähtsaid kultuuri ja ristiuse sõnu, mis pärinevad slaavlastelt – ajast, kui ristiusk tuli Soome. Sellele viitavad sõnad nagu nt *pakana* ja *risti*, mis on mainitud veelgi varem ning sõna *pappi*, mis on vene keelde tulnud kreeka keelest. (Vasmer 1979: 405, viidatud Häkkinen 1990: 254 järgi; Hakulinen 2000: 366)

Slaavi laensõnu on rohkesti riietuse ja kangakudumise alalt: *kaatiot* 'püksikud' (vn *зачи*)⁵, *kasukka* 'talaar' (vn *кожух*), *kassa* (vn *коса*), *kuontalo* 'koonal' (vn *кудель*), *käämi* 'pool: pooli' (vn *катушка*), *rasma* 'pasma' (vn *пасьмо*), *palttina* 'labane riie' (vn *полотно*), *pirta* (vn *бёдро*), *saapas* 'saabas' (vn *сапог*), *sukkula* (vn *скаля*), *viitta* 'keep, talaar' (vn *свита*) ja *värttinä* 'värten' (vn *веретно*) (Hakulinen 2000: 365, vn tõlge vt Kalima 1952; ee tõlge Wiik 2005).

Ristiusega seonduvad laensõnad: *kuoma* (vn *кум, кума*) 'ristiisa, ristiema', *pakana* 'pagan' (vn *поганый, язычник*), *pappi* 'kirikuõpetaja' (vn *пон*), *risti* 'rist' (vn *крест*), *suntio* (vn *судья*), *raamattu* (vn *грамота*) (Hakulinen 2000: 366; Posti 1975: 179; vn tõlge vt Posti 1975, Kalima 1952; ee tõlge Wiik 2005).

Ehituse ja sisustusega seonduvad laenud: *akkuna* (vn *окно*), *lavitsa* (vn *лавица*), *läävä* (vn *хлев*), *lotja* 'lodi' (vn *лодья*), *pirtti* (vn *перть*), *pätsi* (vn *печь*), *säppi* (vn *цепь*) ja *veräjä* (vene *верёя*), *lava* (vn *лава*) (Hakulinen 2000: 366; Posti 1975: 179; vn tõlge vt Posti 1975, Kalima 1952; ee tõlge Wiik 2005).

Töövahenditega ja liikumisega seonduvad laenud: *ahrain* või *atrain* 'ahing' (vn *осторга*), *kassara* 'võsavikat' (vn *косарь*), *katiska* 'kaits, mõrd' (vn *котьми*), *luokka* (*luokki*) (vn *лука*), *taltta* 'meisel' (vn *долото*), *tappara* 'tapper' (vn *топор*), *ies* (vn *уго*), *teslo* (vn *тесло*) (Hakulinen 2000: 365; vn tõlge Kalima 1952; ee tõlge Wiik 2005).

Kodu ja söögi ala laensõnu: *lusikka* 'lusikas' (vn *ложка*), *piirakka* 'pirukas' (vn *пирог*), *ravita* 'toita' (vn *травить*), *talkkuna* 'kama' (vn *толокно*) (Hakulinen 2000: 365; vn tõlge Kalima 1952; ee tõlge Wiik 2005).

⁵ Sõna eestikeelne tõlge on lisatud käesoleva bakalureusetöö autori poolt.

Viljakasvatusega seotud laenud: *naatti* 'juurviljapealsed' (vn *нетина*), *rari* (vn *боб*), *sirppi* (vn *серп*) ja *taro* (vn *дор*) (Hakulinen 2000: 365; vn tõlge Kalima 1952; sm tõlge Wiik 2005).

Kaubandusega seonduvad laensõnad: *karpio* (vn *коробья*), *määrä* 'määr' (vn *мера*), *tavara* 'asi' (vn *товар*), *turku* 'turg' (vn *торг*), *virsta* (vn *верста*) (Hakulinen 2000: 366; vn tõlge Kalima 1952; ee tõlge Wiik 2005).

Muud vanad vene, slaavi laenud: *apea* 'nukker' (vn *обида*), *hurttu* (vn *хорт*) 'koeravolakas', *kutri* (vn *кудри*), *miettiä* 'mõtelda', *miero* (vn *мир*), *pirkka* (vn *бирка*), *raamattu* (vn *грамота*), *raja* 'piir' (vn *край*), *ruoska* 'roosk' (vn *розга*), *sääli* 'kahju' (vn *жаль*), *tuhkuri* (vn *хорь, дохорь*), *tuska* 'valu' (vn *тоска*), *tuuta* 'mõte' (vn *дума*), *varaa* 'vaba' (vn *свободный*), *vargunen* 'varblane' (vn *воробей*) ja *virsta* 'verst' (vn *верст*) (Hakulinen 2000: 366; vn tõlge Kalima 1952; ee tõlge Wiik 2005).

4.2. Uuemad vene laenud soome keeles

Kalevi Wiik kirjutab uuematest laensõnadest järgmiselt: „Paljud hilisemad laensõnad on tulnud soome üldkeelde alles 19. sajandil ehk perioodil, mil murrete võitluse tulemusel hakati soome idamurdepäraseid sõnu ja jooni üldkeeles lubama” (Wiik 2005: 287). Sel ajal oli maa võõrkeeleks rootsi keel ja vaatamata sellele saadi vene keeles suhtlemisel oma keelde päris palju kasulikke argipäeva eluga seotud sõnu. (Häkkinen 1990: 253)

Viimase saja aasta uuemate vene päritolu laenude hulgas leidub palju ühiskonnaga seonduvaid sõnu: *kasakka* 'kasakas' (vn *казак*), *rajari* 'ülik, härra' (vn *боярин*), *pomo* 'ülemus' (vn *босс, начальник*)⁶, *rohatta* 'rikas inimene' (vn *богат*), *rosvo* 'röövel' (vn *разбойник*), *toveri* 'seltsimees' (vn *товарищ*) ja *voro* 'varas' (vn *вор*) (Hakulinen 2000: 366; vn tõlge Kalima 1952; ee tõlge Wiik 2005).

Ehitusega ja vanglaga seonduv sõnavara: *kanava* 'kanal' (vn *канал*), *karakka* 'kõrts' (vn *кабак*), *majakka* 'majakas' (vn *маяк*), *putka* 'arestikamber, putka' (vn *будка*)

⁶ Udo Uibo (2014) arvates kasutatakse sõna *boss* ja *pomo* eesti kõnekeeles alates 20. sajandist. Sõna *pomo* on eesti keeles käibe le tulnud Leonid Brežnevi ajast ja ÕS-i jõudnud alles 2006. aastal. *Pomo* tähendab eesti keeles *ülemust* ja venekeelses sõnas *помощник*, mis algselt tähendas erialaspetsialistide abistajaid, võib ära tunda sõna *pomo*. (Uibo 2014: 20–21)

ja *tyrmä* 'vangikong, türm' (vn *тюрьма*) (Hakulinen 2000: 367; vn tõlge Kalima 1952; ee tõlge Wiik 2005).

Kodu ja riietusega seotud sõnad: *kapusta* (vn *капуста*), *kasari* 'väiksem varrega kastrul' (vn *кастрюля*), *kauhtana* 'kaftan' (vn *кафтан*), *kiisseli* 'kissell' (vn *кисель*), *kolpakko* '(õlle)kruus' (vn *колпак*)⁷, *letti* 'pats, palmik' (vn *плеть*), *nassakka* (vn *насадка*), *puuhka* 'boa, muhv, karusnahast ääris' (vn *пух*), *reuhka* '(kulunud) karusmüts' (vn *треух*) ja *sarkka* 'karikas'⁸ (vn *чарка*) (Hakulinen 2000: 367; vn tõlge Kalima 1952; ee tõlge Wiik 2005).

Muid kirjakeele sõnu: *karonkka* 'teatud pidu', *kasku* 'lugu, anekdoot' (vn *сказка*), *laatia* (*laatu*) 'koostada, kokku seadma' (vn *лад*), *leima* 'tempel' (vn *клеймо*), *meteli* 'kisa, kära, müra, lärm', *patukka* 'nui; batoon, pulk' (vn *батог*), *porkkana* 'porgand' (vn *морковка*), *porukka* (vn *порука*) 'rühm, seltskond', *riesa* 'häda, nuhtlus' (vn *грязь*), *riisi* haigus (vn *рахит*), *rusakko* 'halljanes' (vn *заяц-русак*), *russakka* (vn *русак*), *siisti* 'puhas' (vn *чистый*), *simrukka* 'karp (loom)' (vn *жемчуг*), *sutkaus* 'vaimukus, teravmeelsus', *tarina* 'jutustus, lugu' (vn *старина*), *vasta* 'viht', *viesti* 'teade' (vn *весть*), *rohmel* (vn *похмель*), *pertuska* (vn *бердыш*), *maanitella* (vn *манить*), *massi* (vn *мошина*), *tolkku* (vn *толк*), *torakka* (vn *таракан*), *vihuri* (vn *вихорь*) (Hakulinen 2000: 367; vn tõlge vt Kalima 1952; ee tõlge Wiik 2005).

Mõlema vene laensõnade kihi hulgas on selliseid, mis on kuulunud või kuuluvad ainult soome idamurde sõnavarasse (Plöger 1973: 40, viidatud Häkkinen 1990: 256 järgi). Samuti esinevad mõned vene laensõnad ainult murretes, nt *lepuska* 'õhuke leib', *luusia* 'teenima', *naata* 'vajalik' *posmittaa* 'valju häälega rääkima võõrast keelt' (Ruoppila 1986, viidatud Häkkinen 1990: 257 järgi). Slängi kuuluvad laensõnad, nt *lafka* (vn *лávka* 'kauppaupoti'; OS tähendus 'kauppa, liike, yritys, firma'), *mesta* (OS tähendus 'paikka, alue'), *safka* (OS tähendus 'ruoka, sapuska'), *kani* (OS tähendus 'panttilainaamo') (Karttunen 1979, viidatud Häkkinen 1990: 257 järgi; SETÜb 32; OS). Toidu valdkonda kuuluv slängisõna *sapuska* (vn *zakúska* 'välipala, särvin'; OS tähendus 'ruoka, safka, safga') (SKES 952–953, viidatud Häkkinen 1990: 257 järgi; SETÜc 157).⁹

⁷ vn tähendus on 'torbikmüts, kuppel, kaas', slängis kasutatakse ka rumala inimese kohta (EVS; AKA).

⁸ Sõna eestikeelne tõlge on lisatud käesoleva bakalaureusetöö autori poolt.

⁹ Selles lõigus esitatud soomekeelsetele sõnadele on eestikeelsed tõlked lisanud käesoleva bakalaureusetöö autor.

5. EESTI JA SOOME KEELES LEIDUVATE VENE LAENSÕNADE ETÜMOLOOGILINE VÕRDLEMINE SÕNARAAMATUTE PÕHJAL

Vene laensõnade olemasolu eesti keeles on uurinud eesti keeleteadlased Paul Ariste, Huno Rätsep, Mari Must; vene laensõnu soome keeles on uurinud Lauri Hakulinen, Kaisa Häkkinen ja Lauri Posti. Vene laensõnu nii eesti kui ka soome keeles on uurinud Jalo Kalima ja Rogier Blokland. Oma bakalaureusetöö viimases, eesti ja soome keele ühiste vene laensõnade võrdlemise osas toetun eelkõige Kalima ja Bloklandi teostele ning lisaks eesti („Eesti etümoloo­giasõnaraamat“) ja soome keele („Suomen sanojen alkuperä I–III“) etümoloo­giasõnaraamatutele. Ühiste laensõnade väljaselgitamiseks kasutasin „Eesti õigekeelsussõnaraamatu“ (ÕS 2013) *online*-versiooni ja „Eesti etümoloo­giasõnaraamatu“ (EETÜ) ning soome keele „Kielitoimiston sanakirja“ (KS) *online*-versiooni.

Selleks, et leida ühised vene laensõnad eesti ja soome keeles, kasutasin Jalo Kalima (1952) ja Rogier Bloklandi (2009) teoste põhjal koostatud sõnaloendit. Seejärel kontrollisin kõik need sõnad etümoloo­giasõnaraamatutest üle, et saada teada tänapäeval kasutatavat sõnavormi. Seejärel otsisin välja need sõnad, mis esinevad „Eesti õigekeelsussõnaraamatus“ (ÕS) ja soome sõnaraamatus „Kielitoimiston sanakirja“ (KS), selleks et saada teada, milliseid nendest sõnadest tänapäeval kasutatakse. Lõpuks kontrollisin sõnade päritolu „Eesti etümoloo­giasõnaraamatu“ ja „Suomen sanojen alkuperä“ kaudu (vt Lisa 1).

Järgmises osas toon välja kõigepealt ühe kindla vene laensõna eesti keeles ja soome keeles, seejärel, võttes aluseks kas Jalo Kalima (1952) (edaspidi JK) või Rogier Bloklandi (2009) (edaspidi RB) teosed, näitan, mis kujul esineb antud sõna tänapäeva vene keeles, tuues vene näite ladina tähestikus ja kirillitsas. Vene sõna ladina tähestikus esinemist on vaja selleks, et sõna oleks loetav samas kirjas, mida kasutatakse eesti ja soome keeles, kirillitsas aga, et teada vene algset vormi ja sõnakuju. Seejärel võrdlen ja kirjeldan lühidalt iga sõna „Eesti etümoloo­giasõnaraamatu“ (edaspidi EETÜ) ja kolmeosalise soome sõnaraamatu „Suomen sanojen alkuperä“ (edaspidi SETÜ) põhjal.

Sõnade etümoloo­gia võrdlemisel saadud tulemused on järgmised: Jalo Kalima ja Rogier Bloklandi sõnaloeteludest sain kokku 113 sõna, mille puhul üks või teine autor

eeldab, et see sõna on tulnud eesti või soome keelde vene keelest. Neist üle 90 esineb nii soome kui ka eesti etümoloogiasõnaraamatus ja neist ainult 61 vene päritoluga laensõna on tänapäeva eesti ja soome keeles kasutusel.

Eesti ja soome keele ühiste vene laensõnade etümoloogia

ee aken sm ikkuna – vn oknó (окно)

Mõlemas keeles tähendab sõna raamitud klaasiga avaust tuule, valguse või õhu sissepääsuks, sõna on keelde tulnud vv *okūno* (JK 82; EETÜ; SETÜa 78).

ee astel sm astalo – vn ostenj (остень)

Tähendused on erinevad. Eesti keeles tähendab sõna teravikuga keppi; torkavat muundunud lehte või juurt või (putuka)nõela, soome keeles tähendab juhuslikku lõõgivahendit, kepikest. Sõna on keeltesse tulnud vv *ostīnǔ*, mille tähendus on 'teravikuga kepp, millega ergutati loomi'. (RB 72; EETÜ; SETÜa 87)

ee hõlst sm hurti – vn cholst (холст)

Mõlemas keeles tähendab sõna mingisugust rõivaeset, kangast, riiet, eesti keelde tulnud vv *hūlstǔ* ja soome keelde tulnud vene murdest *hõlst* (JK 86; EETÜ; SETÜa 192).

ee hurt: hurda sm hurta – vn chort (хорт)

Mõlemas keeles tähendab sõna kindlat liiki koera ja on keeltesse tulnud vv *hūrtǔ* (JK 86; EETÜ; SETÜa 192).

ee kasukas sm kasukka – vn kožuch (кожух)

Mõlemas keeles tähendab sõna talvist ülerõivast ja on keelde tulnud vn *kožuch* (JK 96; EETÜ; SETÜa 326).

ee küisel sm kiisseli – vn kisél (кисель)

Mõlemas keeles tähendab sõna kaerajahust valmistatud haput pudrutaolist toitu ja on keelde laenatud vn *kisél* (JK 98; EETÜ; SETÜa 360).

ee koonal sm kuontalo – vn kudel (кудель)

Mõlemas keeles tähendab sõna ketramiseks kokkukeeratud lina ja pärineb vv *koděľǔ* (JK 106; EETÜ; SETÜa 441).

ee korikas sm koreekka – vn koréjka (конейка)

EETÜ tähendus 'väike rahaühik', SETÜ-s tähendus puudub, mõlemasse keelde on tulnud vn *koréjka* (JK 99; EETÜ; SETÜa 399).

ee laad sm laatu – vn lad (лад)

EETÜ tähendus 'olemust määravad omadused või eripära, iseloom', SETÜ tähendus 'kooskõla, üksmeel', sõna on keeltesse tulnud vn *lad*, mõlemas keeles võis tähendust mõjutada vn *sklad*, mis EETÜ järgi tähendab 'kooskõla, viisi, kehaehitust' ja SETÜ järgi 'ehitust, iseloomu' (JK 111; EETÜ; SETÜb 34).

ee lavats sm lavitsa – vn lávica (лавица)

Eesti keeles tähendab sõna (magamis)lava, soome keeles tooli, istet, pinki, aga ka magamislava ja on keeltesse tulnud vn murdesõnast *lávica*, mille tähendus on '(seinaäärne) pink' (JK 115; EETÜ; SETÜb 57).

ee lodi: lodja sm lotja – vn lod'já (лодья)

Mõlemas keeles tähendab sõna praami, eesti keelde on tulnud vv *lodija* ja soome keelde vn *lod'já* (JK 116; EETÜ; SETÜb 95).

ee look: looga sm luokka – vn luka (лука)

Mõlemas keeles tähendab sõna hobuse rakendamise vahendit, kaart ja pärineb vv või vn *luká* mille tähendus on 'kõverus, käänak, sadulakaar', ka vn *luk* 'vibu, kaar' (JK 117; EETÜ; SETÜb 106).

ee lusikas sm lusikka – vn lóžka (ложка)

Mõlemas keeles tähendab sõna söömisvahendit ja on keelde tulnud vv *lůžka* (JK 120; EETÜ; SETÜb 113).

ee lesima sm läsiä – vn ležat' (лежать)

Mõlemas keeles on tähendus 'lamada' ja on keeltesse tulnud vn *ležat'* (JK 121; EETÜ; SETÜb 127).

ee majakas sm majakka – vn maják (маяк)

Mõlemas keeles märgib sõna tuletorni ja on laenatud vn *maják* (JK 122; EETÜ; SETÜb 140).

ee määr sm määrü – vn mera (мера)

Mõlemas keeles tähendab sõna mõõtu, piiri, kogust, eesti keelde on tulnud vv *mëra* ja soome keelde vn *mëra*, mille tähendus on sama 'mõõt, määr' (JK 127; EETÜ; SETÜb 196).

ee mässama sm mässätä – vn mešát' (мешать)

Mõlemas keeles tähendab sõna 'möllata, millegagi tegevuses olla, mürada' ja on keeltesse tulnud vv *mešát'* mille tähendus on 'segada, häirida'. Tänapäeva soome keeles eelistatakse kasutada vormi *mässäillä*. (RB 176; EETÜ; SETÜb 194)

ee naat sm naatti – vn natina (нетина)

EETÜ tähendus on 'sarikaline rohttaim' murdes ka 'juurviljapealis', mis langeb soomekeelse tähendusega kokku. Sõna on keeltesse tulnud vv *natĩ* ja vn *natina*. (JK 128; EETÜ; SETÜb 201)

ee niit sm niitti – vn nit' (нить)

Tähendused on erinevad. Eesti keeles tähendab sõna õmblemiseks kasutatavat korrutatud, mittevillast lõnga, soome keeles aga tugevat nahkrihma või traati. Sõna on eesti keelde tulnud vv *nitĩ* või uuem vn *nit'* ja soome keelde vn *nit'*. (JK 129; EETÜ; SETÜb 219)

ee paast sm paasto – vn post (пост)

Mõlemas keeles tähendab sõna usulistel põhjustel kindlaks ajaks toidust loobumist, sõna on keelde laenatud vv *postĩ* (RB 187; EETÜ; SETÜb 283).

ee pajatama sm pajatta – bájat' (баять)

Mõlemas keeles tähendab sõna intensiivselt rääkimist ja on keelde tulnud vv *bajati* või vn *bajat'* (JK 132-133; EETÜ; SETÜb 292).

ee pagan sm pakana – vn pogányj (поганый)

Tähendused on erinevad. Eesti keeles tähistab sõna risti- või muusse usku mittekuuluvat inimest; kurivaimu, soome keeles aga halba, söömiseks kõlbmatut, vastikut. Sõna pärineb vv *poganĩ*, mille algupärane tähendus on 'paganlik'. (JK 133; EETÜ; SETÜb 294)

ee *pasma* sm *pasma* – vn *pásmo* (насмо)

Mõlemas keeles tähendab sõna kangasosa osa umbes 30 pii ulatuses, sõna on keeltesse tulnud vn *pásmo* (JK 131; EETÜ; SETÜb 321).

ee *papp* sm *pappi* – vn *pop* (non)

Mõlemas keeles tähendavad sõnad vaimulikku, eesti keelde on tulnud vv *popŭ*, soome keelde aga vn *pop*. Eesti keeles on ka teine tähendus 'paks jäik ja raske paber' ning sõna peetakse saksa laenuks. (JK 133; EETÜ; SETÜb 311)

ee *pard habe* sm *parta* – vn *boroda* (борода)

Mõlemas keeles tähistab sõna habet, mõlema keele sõnaraamatud eelistavad pidada antud sõna germaani laenuks, aga ei eita ka võimalikku vene päritolu vv *borodá* < ieur **bhardhā* (JK 135; EETÜ; SETÜb 318).

ee *patakas* sm *patukka* – vn *batog* (батог)

Mõlemas etümoloogiasõnaraamatus tähendab sõna vitsa, keppi, eesti keeles aga ka kimpu, hunnikut ning on lähedane sõnale *pats*: *patsi*, mis on tulnud nii eesti kui ka soome keelde vn *batog*. Mõlema keele tänapäeva õigekeelsussõnaraamatus kasutatakse seda sõna muutunud tähenduses, soome keeles eelistatakse kasutada selle sõna asemel sõna *pamppu*. (RB 197; EETÜ; SETÜc 325)

ee *piird* sm *pirta* – vn *bordo* (бѣдро)

Mõlemas keeles tähendab sõna kangasuga, sõna on keelde tulnud vv *birdo* (JK 138; EETÜ; SETÜb 374).

ee *pirukas* sm *piirakka* – vn *pirog* (пирог)

Mõlemas keeles tähistab sõna täidisega pagaritoodet, sõna on keelde tulnud vv või vn *piróg* (JK 137; EETÜ; SETÜb 357).

ee *plett* sm *letti* – vn *plet'* (плеть)

Mõlemas keeles tähendab sõna piitsa ja on tulnud keelde vn *plet'* (JK 115; EETÜ; SETÜb 66).

ee *pohmelus* sm *pohmelo* – vn *pochmél'je* (похмелье)

Mõlemas keeles tähendab sõna joobejärgset haiglast seisundit, sõna on laenatud vn *pohmélj'e* (JK 139; EETÜ; SETÜb 384).

ee porgand sm porkkana – vn borkán (боркан), morkón (морковь)

Mõlemas keeles märgib sõna oranžikat söödavat juurikat, sõna on keelde tulnud vn *borkán* (JK 140; EETÜ; SETÜb 399).

ee ports sm portsu – vn porcija (порция)

Mõlemas keeles tähendab sõna hulka, kogust, eelistatakse kasutada söögi kohta, sõna on keelde tulnud vn *porcija* (RB 215; EETÜ; SETÜb 401).

ee prussakas sm russakka – vn prusák (прusak)

Mõlemas keeles tähendab sõna kindlat liiki putukat, sõna on laenatud vn *prusák* (JK 153; EETÜ; SETÜc 111).

ee putka sm putka – vn búdka (будка)

Mõlemas keeles tähendab sõna väikest, kitsast majakest või ruumi, kioskit, sõna on keelde tulnud vn *búdka* (JK 142; EETÜ; SETÜb 442).

ee puhk: puhu sm puuhka – vn puch (пуч)

Mõlemas keeles märgib sõna karusnahast äärist, sõna on eesti keelde tulnud vene murdesõnast *ópuha*, mille tähendus on samuti 'karusnahast ääris'. Soome keelde on tulnud vn *puh*, mis tähendab ebet. (JK 143; EETÜ; SETÜb 444)

ee pussak sm kussakka – vn kušhák (кушак)

Mõlemas keeles tähendab sõna vööd (rõivaste osa) ja on keelde tulnud vn *kušhák* (RG 144; EETÜ; SETÜa 452–453).

ee raamat sm raamattu – vn grámota (грамота)

Tähendused on erinevad. Eesti keeles tähendab sõna paberitest koosnevat terviklikku väljaannet, mida katavad kaaned, soome keeles tähendab piiblit, püha raamatut. Sõna on keeltesse tulnud vv *gramota*, mille tähendus on 'kirjutatu, tähed, kiri'. (JK 145; EETÜ; SETÜb 33)

ee raatsima sm raatsia – vn racitj (рачить)

Mõlemas keeles on tähendus 'sisemiselt valmis olema midagi tegema', sõna on eesti keelde tulnud vv *racit* 'tahtma, armastama, suutma' ja soome keelde vn *racit* 'olla valmis midagi tegema' (RB 230; EETÜ; SETÜc 36).

ee raja sm raja – vn kraj (край)

Mõlemas keeles tähendab sõna piiri, sõna on eesti keelde tulnud vv ja soome keelde vn *kraj* (JK 146; EETÜ; SETÜc 42).

ee ravima sm ravita – vn travitj, stravitj (мравить)

Tähendused on erinevad. Eesti keeles on peamine tähendus 'arstima, haiget tervistada püüdma' eesti murretes aga 'toitma'. Soomekeelne peamine tähendus on 'toitma, söötma'. Sõna on eesti keelde tulnud vn *stravitj* ja soome keelde vv *travitj, stravitj*, mis mõlemad tähendavad ära söötma. EETÜ-s antud sõna vananenud tähendus on 'mürgitama', mis on sama kui tänapäeva vene keeles. (JK 147; EETÜ; SETÜc 58)

ee rist sm risti – vn krest (крест)

Mõlemas keeles tähendab sõna märki või kujundit, ristimiskohta, muret, raskust, sõna on keelde tulnud vv *krīstū* (JK 150; EETÜ; SETÜc 83).

EETÜ: „Alguses on sõna tähendanud ainult Jeesus Kristust, hiljem aga hakanud märkima ristilöödud Kristuse kuju ja lõpuks risti kujundit üldiselt”. Sõna muud tüved mõlemas keeles on samuti vene päritoluga: ee *ristima*, sm *ristiä* on tulnud vv *krīstiti*. (JK 150; EETÜ; SETÜc 83)

ee rodu sm rotu – vn rodu; rota (род)

Tähendused on erinevad. Eesti keeles märgib sõna elusolendite või asjade rida, aga ka suurt hulka inimesi, soome keeles aga sugu, sugupõlve. Sõna on eesti keelde tulnud vv *rótu* või vn *rod* ja soome keelde vn *rod*, mis tähendab vene keeles päritolu, sugukonda, liiki. Tähenduste kaudu võib oletada, et nende sõnade päritolu on omavahel seotud. (JK 152; EETÜ; SETÜb 33)

ee roosk: roosa sm ruoska – vn rózga (роза)

Mõlemas keeles märgib sõna löögiriista, vitsa, sõna on keeltesse tulnud vn *rózga* (JK 153; EETÜ; SETÜc 107).

ee saabas sm saapas – vn sapóg (сапог)

Mõlemas keeles tähendab sõna kindlat jalatsit, sõna on tulnud eesti keelde vv *sapogú* ja soome keelde vv *sapóg* (JK 155; EETÜ; SETÜc 138–139).

ee sirp sm sirppi – vn serp (серп)

Mõlemas keeles tähendab sõna kindlat viljalõikusriista, sõna on tulnud eesti keelde vv *sīrpū* ja soome keelde vv *sīrpū*, vn *serp* (JK 159; EETÜ; SETÜc 187).

ee siss sm sissi – vn šiš (шис)

Mõlemas keeles tähendab sõna partisani, sõna on keelde tulnud vn *šiš*, mis tähendab vene keeles varast, luurajat, hulkurit (JK 160; EETÜ; SETÜc 188).

ee sundima sm suntio – vn sudit', sud'ja (судить, судья)

Tähendused erinevad. Eesti keeles tähendab kedagi käsutama, mõjutama (tegusõna). Soome keeles tähendab aga kiriku valvurit (nimisõna). Sõna on keelde tulnud vv *soditi*, *suditi* mis tähendab kohut mõista. (JK 163; EETÜ; SETÜc 213)

ee tappara sm tapper – vn topór (моноп)

Mõlemas keeles tähendab sõna kirvest, sõna on laenatud eesti keelde vv *topórū* ja soome keelde vn *topór* (JK 169–170; EETÜ; SETÜc 270).

ee tarakan sm torakka – vn tarakán (таракан)

Mõlemas keeles märgib sõna ühte kindlat liiki putukat, sõna on keelde tulnud vn *tarakán* (JK 172; EETÜ; SETÜc 311).

ee tatar sm tattari – vn tatarka (татарка)

Mõlemas keeles tähendab sõna kindlat rohttaime vilja, sõna on keelde tulnud vene murdesõnast *tatarka*, mis omakorda märkis tatari rahvust (vn *tatárin*) ja selle tüvi hakkas seostuma selle rahva poolt kasvatatava teraviljaga – tatruga. Tänapäeva vene keeles nimetatakse tatart kui teravilja *grečka* (гречка). Soome keeles peetakse antud sõna pigem rootsi laenuks. (AKA; EETÜ; SETÜc 275; RB 274–275)

ee tavaar sm tavara – vn továr (товар)

Mõlemas keeles tähendab sõna kaupa, sõna pärineb vn *továr* (JK 170; EETÜ; SETÜc 276).

ee tolk: tolgu sm tolkku – vn tolk (молк)

Mõlemas keeles märgib sõna arusaamist, taipu, mõistust, aru, sõna on laenatud tulnud vn *tolk*, samast allikast lähtuvaks laenuks peetakse ka sõna ee *tõlk* sm *tulkki* (JK 172; EETÜ; SETÜc 307).

ee *tolvan* sm *tolvana* – vn *bolvan* (болван)

Mõlemas keeles tähendab sõna rumalat inimest, sõna on keelde tulnud vn *bolván*, mille tähendus oli eelkõige 'puupea' (JK 172; EETÜ; SETÜc 308).

ee *tuhkur*: *tuhkru* sm *tuhkuri* – vn *choóók* (хорь, дохорь)

Tähendused on erinevad. Eesti keeles tähendab sõna kindlat liiki kärplast, soome keeles naaritsat, sõna on laenatud vv *dǔhorǐ*, mis tähendab 'tuhkrut'. (JK 173; EETÜ; SETÜc 319)

ee *turg* sm *turku* – vn *torg* (торг)

Mõlemas keeles märgib sõna kauplemiskohta, sõna on keelde tulnud vv *tǔrgǔ* (JK 174; EETÜ; SETÜc 335).

ee *türm* sm *tyrmä* – vn *tuǔmá* (тюрьма)

Mõlemas keeles tähendab sõna vanglat, sõna on keelde tulnud vn *tjuǔmá* (JK 177; EETÜ; SETÜc 338).

ee *tusk*: *tusa* sm *tuska* – vn *toská* (моска)

Tähendused on erinevad. Eesti keeles tähendab sõna meelepaha, paha tuju, soome keeles muret, vaeva, raskust, häda, sõna on keelde tulnud vv *tuska*, vn *toská*, mis tähendab igavust, muret, valu, häda. (JK 175–176; EETÜ; SETÜc 338)

ee *vaba* sm *varaa* – vn *svobodnyj* (свободный)

Mõlemas keeles tähendab sõna sõltumatust, iseseisvust, sõna on keelde tulnud vv *svobod'* (JK 181; EETÜ; SETÜc 408).

ee *varblane* sm *varpunen* – vn *vorobėj* (воробей)

Mõlemas keeles tähendab sõna ühte kindlat liiki lindu, sõna on keeltesse tulnud vv **vorb-* (tüvele on lisatud liide *-lane*), vn *vorobėj* (JK 181; EETÜ; SETÜc 411).

ee *verst* sm *virsta* – vn *verstá* (верста)

Mõlemas keeles märgib sõna vana pikkusühikut, sõna on eesti keelde tulnud vn *verstá* ja on korduvalt laenatud, murretes esinev *virst* on laenatud vv *virsta*. Soome keelde on tulnud vv *virsta*. (JK 184; EETÜ; SETÜc 459–460).

ee vihur sm vihuri – vn víchoř (вихорь)

Mõlemas keeles tähendab sõna tuuleiili, sõna on keelde tulnud vn *vihor* (JK 183; EETÜ; SETÜc 439).

ee vits sm vitsa – vn vica (вица)

Mõlemas keeles tähendab sõna puuoksa, sõna päritolu üheks variandiks on vn *vitsa/vica*, aga mõlemad etümoloogiasõnaraamatud peavad seda ka alggermaani laenuks (JK 186; EETÜ; SETÜc 465).

ee võlu sm velho – vn volchv (волхв)

Mõlemas keeles tähendab sõna nõidust, ennustamist, sõna on eesti keelde tulnud vv **vũlhvũ* ja soome keelde tõenäoliselt vn *volhv* (JK 182; EETÜ; SETÜc 423).

ee värav sm veräjä – vn verejá (веря)

Mõlemas keeles tähendab sõna sisse- ja väljapääsu võimaldavat tarindit, sõna on eesti keelde tulnud vv *verēja* ja soome keelde vn *verejá*, vv *vereja* (JK 182; EETÜ; SETÜc 429).

ee värten sm värtina – vn veretno (веретно)

Mõlemas keeles tähendab sõna ketramisvahendit, sõna on eesti keelde tulnud vv *vertino* ja soome keelde vn *veretno* (JK 188; EETÜ; SETÜc 484).

Kokkuvõte

Käesolevas bakalaureusetöös anti ülevaade vene laensõnadest eesti ja soome keeles, selgitati välja mõlemas keeles tänapäeval kasutatavad ühised vene laensõnad ning kirjeldati nende päritolu etümoloogiasõnaraamatute põhjal.

Vene-eesti ja vene-soome keelekontaktide esinemist mitmeid sajandeid tagasi tõestavad nii ühes kui ka teises keeles säilinud laensõnad, mida käesolevas bakalaureusetöös ka käsitletakse. Vene laensõnad on töös jaotatud eesti keele osas slaavi, vanemateks ja uuemateks laensõnadeks. Soomekeelses osas on vene laensõnad jaotatud vanemateks ja uuemateks laensõnadeks. Etümoloogiliselt tulevad vene laensõnad keeltesse kas vanavene (vv) perioodist või vene (vn) perioodist. Ajalooliselt on toimunud häälikumuudatused, mille üheks olulisemaks vokaalimuutuseks on eesti ja soome laensõnades säilinud muinasvene lühike *u* (*ʊ*) ja *i* (*ɪ*), vene keeles on aga need hiljem muutunud *o*-ks või *e*-ks või üldse täielikult kadunud, nt sm *akkuna* ee *aken* – vn *okno* (< *окно*)

Töö eesmärgiks oli leida ühised vene laensõnad eesti ja soome keeles. Kasutades Jalo Kalima (1952) ja Rogier Bloklandi (2009) teoste põhjal koostatud sõnaloendit, leidsin vene laensõnad, mis esinevad mõlemas keeles. Seejärel kontrollisin kõik need sõnad etümoloogiasõnaraamatutest üle, et saada teada tänapäeval kasutatavat sõnavormi. Järgmisena otsisin välja need sõnad, mis esinevad „Eesti õigekeelsussõnaraamatus“ (ÕS) ja soome sõnaraamatus „Kielitoimiston sanakirja“ (KS), selleks et saada teada, milliseid nendest sõnadest tänapäeval kasutatakse. Lõpuks kontrollisin sõnade etümoloogia päritolu „Eesti etümoloogiasõnaraamatu“ ja „Suomen sanojen alkuperä“ kaudu. Töö tulemusena selgus, et eesti ja soome keele 113 ühisest vene päritoluga laensõnast on tänapäeval sõnaraamatute andmetele tuginedes kasutusel 61.

Töö käigus selgus ka see, et paljud keeleteadlaste poolt varem loetletud vene laensõnadest puuduvad kas tänapäeva eesti või soome etümoloogiasõnaraamatust: 113-st bakalaureusetöö autori poolt loetletud ühisest vene laensõnast on mõlemas etümoloogiasõnaraamatus kokku umbes 90. Harva peetakse etümoloogiasõnaraamatus varem vene laenuna esitatud sõna mõnest muust keelest tulnud laenuks. Näiteks varem

vene laenuks peetud sõna *paklad* 'takud' (vn *накля*) on „Eesti etümoloogia-sõnaraamatus“ *pakal*: *pakla* tähendusega 'tak' ja seda sõna peetakse läti laenuks.

Tihti on sõna tähendus algupärasest tähendusest aja jooksul kaugenenud või on laenatud keelde teises tähenduses, nt sõna *raamat*, mis eesti keeles tähendab paberitest koosnevat terviklikku väljaannet, mida katavad kaaned, soome keeles aga piiblit, püha raamatut. Vene keeles tähendab see sõna kirjutatut, tähti, kirja.

Nõukogude perioodil keelde tulnud laensõnad kuuluvad uute vene laenude hulka. Anita Seppeti (1983) poolt loendatud 271-st nõukogude ajal kasutusel olnud vene laensõnast esineb 2013. a ÕS-is 199. Õigekeelsussõnaraamatus esinemise tõttu võib neid pidada rohkem kasutatavateks kui näiteks spetsiifiliselt murretes esinevaid sõnu. Uued vene laenud eesti keeles on näiteks *retuusid* – pöiata sukkpüksid. Paljudele nõukogude ajale omastele sõnadele on ÕS-is juurde antud eestikeelne sõna, mida oleks parem kasutada vene laensõna asemel.

Uurimustööd on võimalik jätkata mitmel erineval viisil. Üheks võimaluseks on üritada suurendada andmestiku mahtu, kasutades teisi allikaid ning teha käesoleva bakalaureusetööga sarnane uurimus. Samuti oleks võimalik uurida põhjalikumalt tänapäeval kasutatavate vene laensõnade päritolu ja tähendusi eesti ja soome keeles.

Lühendid

AKA – venekeelne *online*-sõnaraamat ja entsüklopeedia

ee – eesti keel(es)

EETÜ – Eesti etümoloogiasõnaraamat 2012

EVS – Eesti-vene sõnaraamat

gen – omastav kääne (genitiiv)

JK – Jalo Kalima (1952)

KM – venekeelne *online*-entsüklopeedia

KS – Soome *online*-õigekeelsussõnaraamat 2014

MM – Mari Must (2000)

OS – Soome slängisõnaraamat

RB – Rogier Blokland (2009)

SETÜ – Soome etümoloogiasõnaraamat (kolmes osas)

sm – soome keel(es)

vn – vene keel(es)

vv – vanavene keel(es)

ÕS – Eesti õigekeelsussõnaraamat 2013

Kirjandus

AKA = academic; <http://dic.academic.ru/>. Vaadatud 14.05.2015.

Ariste, Paul 2010. Vene laensõnadest vanemas eesti kirjakeeles. – Sõnalaenuõbu. Tartu: Ilmamaa, 131–144.

Blokland, Rogier 2009. The Russian Loanwords in Literary Estonian. Veröffentlichungen der Societas Uralo-Altaica 78. Wiesbaden: Harrassowitz.

Dobrodomov = Lingvističeskij enciklopedičeskij slovarj. Termin zaimstvovanije. <http://tapemark.narod.ru/les/158a.html>. Vaadatud 31.03.2015.

EETÜ = Metsmägi, Iris, Meeli Sedrik, Sven-Erik Soosaar 2012. Eesti etümoloogia-sõnaraamat. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
<http://www.eki.ee/dict/ety/>. Vaadatud 14.05.2015.

EVS = Eesti-vene sõnaraamat; <http://www.eki.ee/dict/evs/> Vaadatud 14.05.2015.

EKK = Erelt, Mati, Tiiu Erelt, Kristiina Ross 2007. Eesti keele käsiraamat. Kolmas, täiendatud trükk. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

Geranina, I. N. 2008. O termine zaimstvovanie. – Izvestija PGPU imeni V. G. Belinskogo. Penza: Izdatel'stvo gosudarstvennoe obrazovatel'jnoe učerezdenie vőshego professional'nogo obrazovanija Penzenskoi gosudarstvennoi pedagogičeskij universitet im. V. G. Belinskogo; <http://cyberleninka.ru/article/n/o-termine-zaimstvovanie>. Vaadatud 14.05.2015.

Hakulinen, Lauri 2000. Slaavilaiset lainat. – Suomen kielen rakenne ja kehitys. Vantaa: Tummavuoren Kirjapaino Oy, 365–368.

Häkkinen, Kaisa 1990. Mistä sanat tulevat. Suomalaista etymologiaa. Pieksämäki: Sisälähetysseuran kirjapaino Raamattutalo.

Kalima, Jalo 1952. Slaavilaisperäinen sanastomme. Tutkimus itämerensuomalaisten kielten slaavilaisperäisistä lainasanoista. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 243. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kirjapainon Oy.

Kamčatnov, A. M. 1998. Staroslavjanskij jazõk. Kurs lekcij. Moskva: Flinta, Nauka.

KM = Enciklopedia Kirilla i Mefodia; Pričinõ i posledstvija zaimstvovanija inostrannõh slov dlja razvitija ruskogo jazõka; <http://www.km.ru/referats/336129-prichiny->

i-posledstviya-zaimstvovaniya-inostrannykh-slov-dlya-razvitiya-russkogo-yazyka.

Vaadatud 10.05.2015.

KS = Kielitoimiston sanakirja; <http://www.kielitoimistonsanakirja.fi/>. Vaadatud 14.05.2015.

Metsmägi jt = Metsmägi, Iris, Meeli Sedrik, Sven-Erik Soosaar 2013. Eesti kirjakeele tüvevara päritolu arvudes. – Keel ja Kirjandus 5, 592–610.

Must, Mari 2000. Vene laensõnad eesti murretes. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

Rätsep, Huno 2002. Sõnaloo raamat. Tartu: Ilmamaa.

Oja, Vilja, Iris Metsmägi 2013. Laensõnade tähendussuhetest. – Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat 9, 181–194.

OS = Jarva, Vesa, Timo Nurmi 2006. Oikeeta suomee. Suomen puhekielen sanakirja. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Posti, Lauri 1975. Venäläis-suomalaiset kielelliset kosketukset ja niiden tutkimuksen merkitys. – Suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen symposium. Petroskoissa 26.–27.3.1974. Toim. P. Virtranta, E. Koivusalo. Helsinki: Vammalan Kirjapaino Oy, 167–178.

Uibo, Udo 2014. Boss / Pomo. – Sõnalood. Etümoloogilisi vesteid. Toim. P. Põhjala. Tänapäev, 20–22.

Ulhanov, I. S. 2002. O jazõke drevnej Rusi. 2-e izd., ispravlennoe i dopolnennoe. Moskva: Azbukovnik.

Seppet, Anita 1983. Vene laenud tänapäeva eesti kirjakeeles (ÕS-i ainestiku ulatuses). – Sõnasõel. Uurimusi ja materjale eesti keele sõnavara alalt 6. Tartu: Tartu Riiklik Ülikool, 75–93.

SETÜa = Suomen sanojen alkuperä. Etymologinen sanakirja 1. A–K. 1992. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 556. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 62. Toim. E. Itkonen. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

SETÜb = Suomen sanojen alkuperä. Etymologinen sanakirja 2. L–P. 1995. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 556. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 62. Toim. U.-M. Kulonen. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

SETÜc = Suomen sanojen alkuperä. Etymologinen sanakirja 3. R–Ö. 2000.

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 556. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 62. Toim. U.-M. Kulonen. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

ÕS 2013 = Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2013; <http://www.eki.ee/dict/qs/>.

Vaadatud 14.05.2015.

Wiik, Kalevi 2005. Soome keele vene superstraat. – Eurooplaste juured. Toim.

J. Peebo. Tartu: Ilmamaa, 286–287.

Kaudviited

- Ariste, Paul 1965.** A Case of Language Contact in the East Baltic Area. SFU 1, 21–25.
- Aristova, V. M. 1978.** O leksičeskijh zaimstvovaniiah iz anglijskogo jazōka v russkij v XII–XVIII vv. Moskva.
- Beljaeva, S. A. 1984.** Filologičeskie nauki. – Izmenenie stilističeskijh karakteristik kak pokazatelj stepeni semantičeskoj assimiljatsii zaimstvovannogo slova. Nr 2, 78–80.
- Bergman, Gösta 1969.** Ord med historia. Stockholm.
- Bussmann, H. 2002.** Lexikon der Sprachwissenschaft. Stuttgart.
- Filin, F. P. 1972.** Proishoždenie russkogo, ukrainskogo i belorusskogo jazōkov. Leningrad.
- Hajdú, P, Domokos, H. 1987.** Die uralischen Sprachen und Literaturen. Hamburg.
- Issatchenenko, A. 1980.** Geschichte der russischen Sprache. 1. Bd. Von den Anfängen bis zum Ende des 17. Jahrhunderts. Heidelberg.
- Karttunen, Kaarina 1979.** Slangisanat. – Nykysuomen sanakirja 5. Helsinki.
- Kiparsky, V. 1963–1975.** Russische Historische Grammatik I–II. Heidelberg.
- Krōsin, L. P. 1968.** Inojazōčnōje slova v sovremennom russkom jazōke. Moskva.
- Lotte, D. S. 1982.** Voprosō zaimstvovaniija i uporjadčeniija inojazōčnōh terminov i terminoelementov. Moskva.
- Mägiste, Julius 1926.** Äldre ruska lånord i estniskan särskilt i get gamla estniska skriftspråket. Lunds Universitets Årsskrift. N. F. Avd. 1. Kd 55, nr 1. Lund: CWK Gleerup.
- Plöger, A. 1973.** Die russischen Lehnwörter der finnischen Sprache. Wiesbaden. VSUA 8.
- Ruoppila, Veikko 1986.** Venäläisperäistä sanastoa suomen murteissa. Suomi 136.
- Schenker, A. 1995.** The Dawn of Slavic. An Introduction to Slavic Philology. New Haven/London.
- Šerba, L. V. 1958.** Izbrannōe rabotō po jazōkoznaniju i fonetiki 1. – O ponjatii smeseniija jazōkov. Leningrad.
- SKES = Suomen kielen etymologinen sanakirja I–VII.** Y.H. Toivonen (I–II), Erkki Itkonen (II–VI), Aulis J. Joki (II–VI), Reino Peltoa (V–VI). Hakemiston (VII) koostanud Satu Tanner ja Marita Cronstedt. Lexica Societatis Fenno-Ugrica VII. Helsinki 1955–1981.
- Vasmer, Max 1979.** Russisches etymologisches Wörterbuch II. Heidelberg.

***lusikas, lusikka, ložka*: Russian loan words in Estonian and Finnish**

Summary

Nations living side by side influence each other language and culture wise. It has been very common for neighboring nations to borrow words from each other. The thesis concentrates on Estonian, Finnish, and Russian languages. In other words, borrowing from Russian language into Estonian and Finnish, dealing with mutual Russian loan words in the latter languages. The focus is on mutual loan etymology. The given topic has not been widely researched. Previous research has only been in one linguistic direction- Estonian-Russian and the opposite or Finnish-Russian and the opposite. There is no evidence of separate research done in order to study mutual Russian loan words in Estonian and Finnish.

The purpose of this thesis is to give an overview of Russian loan words in Estonian and Finnish language, find out common loan words, describe their heritage based on etymological dictionaries, and to have a clear vision of which loan words have been categorized in Estonian language as Slavic, older and newer loan words. When it comes to Finnish language, Russian loan words are divided between older and newer loan words.

This work consists of an introduction, five main chapters, a conclusion, references, an English summary, and appendixes. The main chapters consist of an overview of topic-related concepts and periodization of loan words, a description of Russian loan words in Estonian and Finnish language, coverage of their etymology by using etymological dictionaries. The appendixes of the given thesis present a table based on common Russian loan words in Estonian and Finnish and a list of Soviet Russian loan words composed by Anita Seppet (1983). The author of this work has updated the list.

Main sources, for finding out mutual loan words, have been books by Jalo Kalima (1952) and Rogier Blokland (2009). Their wordlists were used to find Russian loan words that occur in Finnish as well as in Estonian. Loan word occurrence in Estonian and Finnish online dictionaries was checked, in order to find the ones that exist nowadays. Finally, these words were found in Estonian and Finnish etymological dictionaries and their original meaning was compared to the meaning used nowadays.

As a result, it came out that from 113 mutual loan words in Estonian and Finnish language 61 are in use nowadays. The study was based on dictionaries.

In the course of work, it came out that many Russian loanwords, previously listed by linguists; do not exist in either modern Estonian or Finnish etymological dictionary. From 113 mutual Russian loanwords, listed by the author of this thesis, about 90 exist in etymological dictionaries all together. In etymological dictionaries, words previously presented as Russian loan words are very rarely considered to be as loan words from other languages. For example, *paklad* 'oakum' previously considered to be as a Russian loanword is in Estonian Etymological dictionary *pakal*: *pakla* 'oakum' and is presented as a Latvian loan word.

Throughout time, the original meaning has changed or words have been borrowed in some other way hence they acquire another meaning. For example a word *book*, that in Estonian means a publication consisting of pages, bound in covers, in Finnish means the Bible, the holy book, but in Russian written, letters, letter.

Loan words borrowed during the Soviet period are part of new Russian loans. Anita Seppet (1983) listed 271 Russian loan words used during the Soviet period in Estonian language, 199 of them exist in today's Orthological Dictionary. A new Russian loan word is for example *retuusid* 'pantaloon'-tights without a forefoot part. Many Soviet period loan words have an Estonian equivalent in the Orthological Dictionary that would be better to use instead of the Russian one.

There are many ways to continue the thesis. One possibility would be to widen the scale of information, use other sources and conduct a similar research with the current paper. Another possibility would be to use the Russian loan words and examine more thoroughly their origin and meanings in Estonian and Finnish.

Lisa 1. Eesti ja soome keele ühiste vene laensõnade loetelu

Tabel on koostatud Jalo Kalima (1952) (edaspidi JK), Rogier Bloklandi (2009) (edaspidi RB) ja Mari Musta (2000) (edaspidi MM) teoste järgi. Märk < * märgistab keeleajaloolist rekonstruktsiooni, tabelis on see sõnavorm, mis esineb tänapäeva etümoloogiasõnaraamatus.

Paksus kirjas esinevad sõnad sisalduvad tänapäeva eesti ja soome keele sõnaraamatutes („Eesti õigekeelsussõnaraamat“ (ÕS) ja „Kielitoimiston sanakirja“ (KS)) ja mõlemas etümoloogiasõnaraamatus („Eesti keele etümoloogiasõnaraamat“ (EETÜ) ja „Suomen sanojen alkuperä“ (SETÜ)). Kuna tabeli paksus kirjas sõnad sisalduvad nendes sõnaraamatutes, võib neid pidada ka tänapäeval kasutusel olevateks sõnadeks. Tavalises kirjas on sõnad, mis puuduvad kas või ühest eespool nimetatud sõnaraamatust.

SOOME	EESTI	VEENE
akkuna < * ikkuna	aken	oknó (окно) (JK 82; RB 168)
astalo	astel	ostenj (осень) (RB 72)
aprakka (puudub KS)	obrok	obrok (оброк) (JK 32; RB 183)
hopaus (puudub SETÜ)	obadus	obod (обод) (RB 183)
hursti < * hurti	hõlst	cholst (холст) (JK 86)
hurttä, hurtti < * hurttä	hurt: hurda	chort (хорт) (JK 86)
kanava	kanav(a) (puudub EETÜ)	kanava (канавä) (JK 93; MM 76)
kapakka	kabak (puudub EETÜ)	kabák (кабак) (JK 93)
kapukas, kapuka (puudub KS/SETÜ)	kapukas	korõto (копыто) (RB 111)
kapusta (KS muu tähendus)	kapsas	kapústa (капустä) (JK 93; MM 79)
kasukka	kasukas	kožuch (кожух) (JK 86)
kassa	kassapea koss (puudub EETÜ)	kosá (косä) (JK 96; MM 127–128)

kiisseli	kiisel	kisél (кисель) (JK 98; MM 97)
<i>kolpakko</i>	<i>kalbak(as)</i> (puudub EETÜ)	<i>kolpák (колпак) (JK 99; MM 68)</i>
kopeekka	korikas	koréjka (копейка) (JK 99; MM 122)
<i>kormano</i> (puudub KS)	<i>karman (murdes)</i>	<i>karman (карман) (JK 93; MM 85)</i>
<i>kosti</i> (puudub KS)	<i>kost</i>	<i>gost' (гость) (JK 102; MM 129)</i>
kuontalo	kõnal: kõndla < * koonal: koonla	kudel (кудель) (JK 106)
<i>kussakka, pussaka, ussakka</i> < * <i>kussakka</i> (puudub KS)	<i>pussakas, puslak</i> < * <i>pussak</i>	<i>kušhak (кушак) (RB 144)</i>
<i>kuurits</i> < * <i>kuuritsa</i> (puudub KS)	<i>kuurits</i>	<i>kúrica (кúрица) (RB 145)</i>
laatu	lād: lāe < * laad: laadi	lad (лад) (JK 113; RB 149)
lavitsa	lavats	lávica (лавица) (JK 115; RB 152)
<i>leima</i>	<i>kleimo, lõiv</i> (puudub EETÜ)	<i>klejmo (клеймо) (JK 115; MM 17; RB 162)</i>
<i>lentta</i>	<i>lenta</i> (puudub EETÜ)	<i>lenta (лента) (JK 115; MM 172)</i>
letti	plett	pletj (плеть) (JK 115; MM 264; RB 205)
lotja	lodi: lodja	lodja (лодья) (JK 116; RB 158)
luokka	look: looga	luka (лука) (JK 117)
lusikka	lusikas	lóžka (ложка) (JK 120; RB 161)
läsiü	läsida, lesida lesatama < * lesima	ležat' (лежать) (JK 121; MM 173–174)
majakka	majakas	majak (маяк) (JK 122; MM 190; RB 164)
<i>miehka (muu tähendus)</i> < * <i>meuhata (tähendus kattub vene omaga, aga puudub sõna etümoloogia)</i>	<i>mehka</i>	<i>smeh (смех) (RB 168)</i>
<i>muusta</i> (puudub SETÜ)	<i>nust</i> (puudub ÕS)	<i>nuzhda (нужда) (RB 182)</i>
mässätü	mässama	mešát' (мешать) (RB 176)
määrä	määr	mera (мера) (JK 127; RB 177)
naatti	naat	natina (нетина) (JK 128)

<i>niitti</i>	<i>niit</i>	<i>nit' (нить)</i> (JK 129; MM 218)
<i>paasto</i>	<i>paast</i>	<i>post (пост)</i> (RB 187)
<i>pajattaa</i>	<i>pajatama</i>	<i>bajat' (баять)</i> (JK 132–133; RB 190)
<i>pakana</i>	<i>pagan</i>	<i>roganyj (поганый)</i> (JK 133; RG 188; MM 273)
<i>pappi</i>	<i>papp</i>	<i>pop (пон)</i> (JK 133; MM 284; RB 193)
<i>paru</i>	<i>popp, pābu (puudub EETÜ)</i>	<i>bob (боб)</i> (JK 133; MM 285; RG 186)
<i>pakal (puudub KS)</i>	<i>paula</i>	<i>palja (накля)</i> (RB 191–192)
<i>parta</i>	<i>pard</i>	<i>boroda (борода)</i> (JK 135; RB 195)
<i>pasma</i>	<i>pasmas</i>	<i>pásmo (пасмо)</i> (JK 131; MM 231; RB 197)
<i>pasmakka (puudub SETÜ)</i>	<i>pasmak (puudub EETÜ)</i>	<i>bašmak (баумак)</i> (JK 134; MM 246)
<i>patukka</i>	<i>patakas</i>	<i>batog (батог)</i> (MM 247; RB 197)
<i>pauna</i>	<i>paun (EETÜ muu laen ja tähendus)</i>	<i>bagno (багно)</i> (JK 136)
<i>pekeltää</i>	<i>pegima</i>	<i>begatj (бегать)</i> (RB 198)
<i>pirta</i>	<i>piird</i>	<i>bordo (бёдро)</i> (JK 138)
<i>piirakka</i>	<i>pirukas</i>	<i>pirog (пирог)</i> (JK 137; MM 260)
<i>purask < * purha (puudub KS)</i>	<i>puur</i>	<i>bur (бур)</i> (RB 225)
<i>puosta (puudub KS)</i>	<i>puustus</i>	<i>pustoj (пýстошь, пустой)</i> (RB 227)
<i>pohmelo</i>	<i>pohmell</i>	<i>pochmel'e (похмелье)</i> (JK 139)
<i>populi (puudub KS)</i>	<i>pobul</i>	<i>bobyl' (бобыль)</i> (JK 140; RB 207)
<i>porkkana</i>	<i>porgand</i>	<i>borkan (боркан)</i> (JK 140; RG 213)
<i>portsu (puudub KS)</i>	<i>ports</i>	<i>porcija (порция)</i> (RB 215)
<i>prostoi (puudub SETÜ)</i>	<i>prostoi</i>	<i>postoj (простой)</i> (JK 141; MM 302; RB 220)
<i>rusakka (puudub KS)</i>	<i>prussakas</i>	<i>prusák (прусак)</i> (JK 153)
<i>purlakka</i>	<i>purlak: purlaki (puudub EETÜ)</i>	<i>burlak (бурлак)</i> (JK 142; RB 80)
<i>putka</i>	<i>putka</i>	<i>budka (будка)</i> (JK 142; MM 314; RB 224)
<i>puuhka</i>	<i>puhk: puhu</i>	<i>puch (пуч)</i> (JK 143; MM 309; RB 222)

<i>päntätä</i> (SETÜ muu laen)	<i>tuupima, sudima</i>	<i>zuditj (зудить)</i> (RB 264)
<i>pätsi</i>	<i>pätsahi</i> (puudub EETÜ)	<i>pec' (печь)</i> (JK 145; MM 256; RB 228)
<i>risti</i>	<i>rist</i>	<i>krest (крест)</i> (JK 147)
<i>raamattu</i>	<i>raamat</i>	<i>gramota (грамота)</i> (JK 145)
<i>raja</i>	<i>raja</i>	<i>kraj (край)</i> (JK 146)
<i>raskas</i> < * <i>raatisa</i>	<i>raatsima</i>	<i>račitj (рачить)</i> (RB 230)
<i>rakuuna</i>	<i>ragun</i> < * <i>tragun</i> (EETÜ puudub)	<i>dragun (драгун)</i> (RB 231)
<i>ravita</i>	<i>ravima</i>	<i>travitj, stravitj (травить)</i> (JK 147; MM 327)
<i>rento</i> (SETÜ muu laen ja tähendus)	<i>rent</i> (EETÜ muu laen ja tähendus)	<i>rad (ряд)</i> (JK 147; RB 235)
<i>riesiä</i> (puudub SETÜ) < * <i>riesa?</i>	<i>resima</i> < * <i>räsima</i>	<i>rezatj (резать)</i> (RB 236)
<i>riuna, kriuna</i>	<i>krivnik</i> (puudub ÕS, EETÜ)	<i>grivna (гривна) grivennik</i> (гривенник) (JK 150)
<i>rotu</i>	<i>rodu</i>	<i>rodü (под), rod (под)</i> (JK 152; MM 337; RB 238)
<i>rubla</i> (puudub KS)	<i>rubla</i>	<i>rublj (рубль)</i> (RB 241)
<i>ruoska</i>	<i>roosk: roosa</i>	<i>rózga (розга)</i> (JK 153)
<i>räähkä</i>	<i>rähk</i> (EETÜ muu laen)	<i>greh (грех)</i> (RB 244)
<i>rääty</i>	<i>rääd</i> (puudub EETÜ)	<i>rjad (ряд)</i> (MM 345; RB 245)
<i>saapas</i>	<i>saabas</i>	<i>sapóg (сапог)</i> (JK 155)
<i>saapukka, saapka</i> (puudub SETÜ)	<i>sapka</i> (puudub ÕS, EETÜ)	<i>šapka (шапка)</i> (JK 156; MM 325)
<i>saps</i> (puudub KS)	<i>sopits</i>	<i>sopets (coneu)</i> (RB 259)
<i>sapuska</i>	<i>sakumm</i> (puudub EETÜ)	<i>zakúska</i> (MM 249; RB 247)
<i>serpa</i> (puudub KS)	<i>serbama</i> (puudub ÕS)	<i>derbatj (сербать)</i> (RB 252)
<i>siisti</i>	<i>siista</i> (puudub EETÜ)	<i>chistyj (чистый)</i> (JK 158)
<i>sirppi</i>	<i>sirp</i>	<i>serp (серп)</i> (JK 159; RB 255)

<i>sissi</i>	<i>siss</i>	<i>šiš (шис)</i> (JK 160; MM 367)
<i>suntio</i>	<i>sundima</i>	<i>sud'ja (судья)</i> (JK 163; MM 387; RB 267)
<i>särki</i>	<i>sevrjuuga</i> < * <i>särg</i> (EETÜ muu laen)	<i>soróga (сороба/севрюга)</i> (RB 253)
<i>tappara</i>	<i>tapper</i>	<i>topor (топор)</i> (JK 170; MM 400; RB 273)
<i>tattari</i>	<i>tatar</i>	<i>tatarka (татарка)</i> (MM 402; RB 274–275)
<i>tavara</i>	<i>tavar</i> < * <i>tavaar</i>	<i>továr (товар)</i> (JK 170; MM 404; RB 276)
<i>tenka</i> (puudub KS)	<i>teng</i>	<i>denga (деньга)</i> (JK 171; MM 406; RB 82)
<i>tiera</i> (KS muu tähendus)	<i>terep</i> < * <i>tirima</i>	<i>terebitj (теребить)</i> (MM 410; RB 277)
<i>tolkku</i>	<i>tolk: tolgu</i>	<i>tolk (толк)</i> (JK 172; MM 412; RB 282)
<i>tolvana</i>	<i>tolvan</i>	<i>bolvan (болван)</i> (JK 172; RB 283; MM 413)
<i>torakka</i>	<i>tarakan</i>	<i>tarakán (таракан)</i> (JK 172; MM 400; RB 273)
<i>torkata</i> (puudub KS)	<i>torkama</i>	<i>torkatj (торкать)</i> (RB 285)
<i>troska</i> (puudub KS)	<i>toruski</i> (puudub ÕS)	<i>storozh (сторож)</i> (RB 285)
<i>tuhkuri</i>	<i>tuhkur: tuhkru</i>	<i>cho'ók (хорь, дохорь)</i> (JK 173; MM 441)
<i>turku</i>	<i>turg</i>	<i>torg (торг)</i> (JK 174)
<i>tuska</i>	<i>tusk: tusa</i>	<i>toská (моска)</i> (JK 175–176; RB 295)
<i>tysevä</i> (puudub KS)	<i>tüise</i>	<i>djužij (дюжий)</i> (RB 297)
<i>tyrmä</i>	<i>türm</i>	<i>tu'rmá (тюрьма)</i> (JK 177; MM 449; RB 297)
<i>usuttaa</i>	<i>ussitama</i> (puudub EETÜ)	<i>usj, usjkatj (усь, уськать)</i> (RB 302)
<i>uulitsa</i> (puudub KS)	<i>uulits</i>	<i>ulica (улица)</i> (JK 178; RB 303)
<i>vapaa</i>	<i>vaba</i>	<i>svobodnyj (свободный)</i> (JK 181; MM 390; RB 307)
<i>varpunen</i>	<i>värblane</i> < * <i>varblane</i>	<i>vorobéj (воробей)</i> (JK 181; RB 319)
<i>velho</i>	<i>võlu</i>	<i>volchv (волхв)</i> (JK 182; RB 322)
<i>verssok</i> (puudub SETÜ)	<i>verssok</i> (puudub EETÜ)	<i>veršok (вершок)</i> (JK 182; MM 467; RB 313)

<i>verüjä</i>	<i>väräv</i>	<i>verejá (веря)</i> (JK 182; RB 323)
<i>vihuri</i>	<i>viherik</i> < * <i>vihur</i>	<i>víchor (вихорь)</i> (JK 183)
<i>virsta</i>	<i>verst</i>	<i>versta (верста)</i> (JK 184; MM 467)
<i>vitsa</i>	<i>vits</i>	<i>vica (вица)</i> (JK 186; MM 472)
<i>värttina</i>	<i>värten</i>	<i>veretno (веретно)</i> (JK 188; MM 483)

Lisa 2. Nõukogude perioodil eesti keelde tulnud vene laensõnad

Järgnevalt esitatakse loetelu nõukogude perioodil eesti keelde tulnud vene laenudest. Materjal pärineb Anita Seppeti (1983) artiklist „Vene laenud tänapäeva eesti kirjakeeles (ÕS-i ainekogu ulatuses)“. Loetelus esinevad ainult need Seppeti artiklis sisaldunud sõnad, mis esinevad „Eesti õigekeelsussõnaraamatus“ (ÕS 2013).

Loetelus toodud esimene number sõnavaravaldkondade järel tähistab Seppeti töös sisaldunud sõnade arvu, teine number aga näitab, kui palju neist sisaldub ÕS-i 2013. a versioonis. Kuna Seppetil on välja toodud ainult sõnade loetelu ilma sõna tähenduse ja selgitusega, siis olen need võtnud uuest ja täiendatud ÕS 2013 versioonist ja siia lisanud.

Ühiskondlik-poliitiline sõnavara 59/35

baskakk (vn баскак) – mongoli khaani andamikoguja-väepealik

bekk (vn бек) – bei

bolševik (vn большевик) – enamlane

bolševism (vn большевизм) – enamlus

denga (vn деньги) – XIV–XVIII saj Vene münt

djakk (vn дяк) – Vana-Vene vürsti kirjutaja; kõrgem riigiametnik Venemaal XVI–XVIII saj

družinnik (vn дружинник) – družina liige

esseer (vn эсер) – sotsialist-revolutsionäär

genotsiid (vn геноцид) – rahvatapp, inimeste massiline hävitamine rassilistel, rahvuslikel usulistel vm põhjustel

grivna (vn гривна) – Vana-Vene rahaühik

holopp (vn холоп) – ori, hiljem sõltlane IX–XVII saj Venemaal

jarlõkk (vn ярлык) – mongoli khaani ürik

kalõtm (vn калым) – turgi rahvaste pruudiluna

kišlakk (vn кишлак) – tadžikkide või usbekide küla

krai (vn край) – suur haldusüksus Venemaal

leninlane (vn лениниана)

(neo)fašism (vn неофашизм) – ülireaktsiooniline ja marurahvuslik terroristidiktatuur

(neo)kolonialism (vn *неоколониализм*) – koloniaalpoliitika
perman (vn *нэпман*) – periaegne eraettevõtja või äritseja
ohranka (vn *охранка*) – Tsaari-Venemaa poliitiline politsei
oportunism (vn *опортунист*) – olupoliitika, kokkuleplus
poliit(informaator) (vn *политинформатор*) – poliitiline
possaad (vn *посад*) – Vene linna kaubanduslik ja käsitöönduslik osa
prikaas (vn *приказ*) – keskvalitsusasutus Vene riigis XVI–XVII saj
raada (vn *рада*) – nõukogu või valitsus Ukrainas, *ajalooliselt* ka Valgevenes ja Poolas
rassism (vn *расизм*) – rasside ebavõrdsuse teooria
raznošiiinets (vn *разночинец*) – *parem* segaseisuslane
reid (vn *рейд*) – ootamatu kontrollretk; retk vaenlase tagalasse
revanšist (vn *реваншист*)
sovhoosnik (vn *совхозник*) – sovhoositöötaja
staniitsa (vn *станция*) – kasakaasula
tsareevitš (vn *царевич*) – tsaari poeg
uluss (vn *улус*) – rändrahva laager; mõne Siberi rahva asula; ringkond, rajoon
veetše (vn *вече*) – Vana-Vene linnakodanike koosolek
verv (vn *вервь*) – vanavene ja lõunaslaavi territoriaalne kogukond keskajal

Rahvaste ja hõimude nimetused 23/15

adõgee(lane) (vn *адыгеец*) – Põhja-Kaukaasia rahvas adõgeed
drevljaan (vn *древлянин*) – Idaslaavi hõimurühm drevljaanid
eveen (vn *эвен*) – Ida-Siberi rahvas evenid
evenk (vn *эвенк*) – Ida-Siberi rahvas tunguused
hakass (vn *хакас*) – Siberi rahvas hakassid
hant (vn *ханты*) – Soome-ugri rahvas handid (ostjakid)
itelmeen (vn *ительмен*) – Kamtšatka rahvas itelmeenid
krivitš (vn *кривич*) – Slaavi hõim, krivitšid
neenets (vn *ненец*) – Siberi rahvas neenetsid
poljaan (vn *полянин*) – Idaslaavi hõimurühm poljaanid
severjaan (vn *северянин*) – Idaslaavi hõimurühm severjaanid

taat(lane) (vn *там*) – Kaukaasia rahvas taatlased

tšuud (vn *чудь*) – Vene kroonikates on eestlasi jt läänemeresoomlasi nimetatud tšuudideks

udmurt (vn *удмурт*) – Soome-ugri rahvas udmurdid (votjakid)

zaporoožlane (vn *запорожцы*) – Dnepri kärestikes lõuna pool asunud kasakad, zaporoožlased

Sõjandus 7/4

dott (vn *ДОТ*) – püsitulepunkt, punker

katelok (vn *котелок*) – sõduri kaasaskantav sööginõu

snaiper (vn *снайпер*) – *parem* täpsuslaskur

tankist (vn *танкист*) – tankimeeskonna liige

Toidud, joogid 26/23

airaan (vn *айран*) – hapupiimajook

antrekoot (vn *антекот*) – veisepraad

batoon (vn *батон*) – piklik sai

bitkii (vn *битки*) – ümmargune hakk-kotlet

borš (vn *борщ*) – peedisupp

briošš (vn *бриошь*) – nupusai

brõnsa (vn *брынза*) – lambapiimajuust

hartšoo (vn *харчо*) – supp

jukola (vn *юкола*) – välisõhus kuivatatud kala

kissell (vn *кисель*)

kulebjaaka (vn *кулебяка*) – suur pätsikujuline pirukas

nastoika (vn *настойка*) – alkoholi jook

pelmeen (vn *пельмени*) – lihataskuke

plombiir (vn *пломбир*) – jäätis

plov (vn *плов*) – pilaff

povidlo (vn *повидло*) – võidemarmelaad

rassolnik (vn *рассольник*) – liha- või kalasupp kurgilõikudega

sõrnik (vn *сырник*) – kohupiimakotlet

šašlõkk (vn *шашилык*) – varda otsas küpsetatud liha
uhhaa (vn *уха*) – kalasupp
urjukk (vn *урюк*) – kuivatatud aprikoos
vareenik (vn *вареник*) – väike keedupirukas
vinegrett (vn *винегрет*) – äädika- ja taimeõlikaste või sellega tehtud segasalat

Tekstiil ja rõivastus 27/23

baika (vn *байка*) – riidesort, nt baikatekk
bobrik (vn *бобрик*) – riidesort, nt bobrikpalitu
bušlatt (vn *бушлат*) – (mereväe) pihtkuub
dakron (vn *дакрон*) – sünteeskiudaine
halatt (vn *халат*) – idamaine üleriie, *ei soovita tähenduses* kittel, hommikukuub
kaarus (vn *гарус*) – neljatahuline värviline nõör pealisriiete ilustamiseks
kirsa (vn *кирза*) – sellest nahast saabas või säärik
kombinesoon (vn *комбинезон*) – türp, ühes tükis töö- või spordiülikond
kubanka (vn *кубанка*) – karusmüts
laika (vn *лайка*) – glasseenahk
lavsaan (vn *лавсан*) – sünteeskiudaine, nt lavsaanvillane
loodotška (vn *лодочка*) – libik (naisteking)
maika (vn *майка*) – särgik
nitron (vn *нитрон*) – sünteeskiudaine
parandžaa (vn *паранджа*) – Kesk-Aasia islamiusuliste naiste keha peast jalgadeni kattev rüü
pilotka (vn *пилотка*) – sõjaväemüts
retuusid (vn *рейтузы*) – põiata sukkpüksid
samss (vn *замша*) – seemis
sukman (vn *сукман*) – setu seelik
župaan (vn *жупан*) – endisaja Ukarina ja Poola meeste pihtkasukas
teflon (vn *тефлон*) – sünteespolümeer
trussikud (vn *трусики*) – *parem* püksikud
unta (vn *унта*) – karusnahkne säärik

Meditiin 6/4

doonor (vn донор) – oma vere, rinnapiima, sperma, elundi, koe loovutaja

furatsiliin (vn фурацилин) – antiseptik

validool (vn валидол) – rahustav ja veresooni laiendav ravim

valokordiin (vn валокордин) – vereringesüsteemi erguti

Sportiga seotud sõnad (ÕS 2013 alles kõik sõnad) 5/5

akvalang (vn акваланг) – aparaat vee all hingamiseks

akvalangist (vn аквалангист) – akvalangiga sukelduja

batuut (vn батут) – hüppevõrk

sambo (vn самбо) – sambomaadlus, sambomaadleja

tartaan (vn тартан) – kattematerjal

Teadus ja tehnika 14/13

bulatt (vn булат) – damaskuse teras, damaskteras

diaprojektor (vn диапроектор) – projitseeriv diaskoop

gabariit (vn габарит) – välismõõtmed

heeder (vn хедер) – kombaini osa

kalka (vn калка) – läbipaistev paber kopeerimiseks

kineskoop (vn кинескоп) – televiisori osa

kosmodroom (vn космодром) – maa-ala tehiskaaslaste ja kosmoselaevade lennutamiseks

laava (vn лава) – koristusega kaeveõõs

plastik (vn пластик) – plast, plastese

plastikaat (vn пластикат) – plastifitseeritud materjal

reproduktor (vn репродуктор) – traathäälilinguvastuvõtja

stratostaat (vn стратостат) – kõrglennu õhupall

tsehh (vn цех) – tootmisjaoskond

Merendus ja kalandus 7/6

avraal (vn аврал) – avraaltöö, kogu meeskonna töö

kaater (vn катер) – mootor- või aurulaev

sikuska (vn *сикушка*) – sikuti

talrep (vn *талреп*) – taglase pinguldamise seadis

tamiil (vn *тамил*) – õnge- või spinningunööriks kasutatav tehisejõhv

trapp (vn *трап*) – laeva- või lennukitrepp

Floora 9/5

aiva (vn *айва*) – küdoonia

antšar (vn *анчар*) – troopikapuu

frukt (vn *фрукт*) – puuvili

fundukk (vn *фундук*) – pähkel

sumahh (vn *сумах*) – äädikapuu

Loomad 6/4

kolonok (vn *колонок*) – kärp

kulaan (vn *кулан*) – ulukeesel

laika (vn *лайка*) – koeratõug

suslik (vn *суслик*) – näriline

Kalad 8/6

gorbuiša (vn *горбуша*) – lõhe

kaluuga (vn *калуга*) – kala

paltus (vn *палтус*) – hiidlest

peled (vn *пелядь*) – kala

saida (vn *сайда*) – täpsem süsikas

vobla (vn *вобла*) – kala

Põllumajandusega seotud sõnad 9/3

agrofoon (vn *агрофон*) – agrotehniliste võtetega saavutatud kasvutingimused

dust (vn *дуст*) – tolmjas putukamürk

tabuun (vn *табун*) – karjatamisajaks moodustatud hobuse-, kaameli- või muu kari

Keel ja kirjandus 6/3

kirillitsa (vn *кириллица*) – slaavi tähesik

neorealism (vn *неореализм*) – filosoofia suund; kirjandus- ja kunstisuund

novellistika (vn *новеллистика*) – novellikirjandus

Muusika (kõik sõnad säilinud) 7/7

akõnn (vn *акын*) – kasahhi või kirgiisi rahvalaulik

ašuuḡ (vn *ашуг*) – kaukaasia trahvaste rahvalaulik

bajaan (vn *баян*) – lõõtspill

domra (vn *домра*) – Vene keelpill

klaviir (vn *клавир*) – orkestripala või vokaalsümfoonilise teose klaverikoondis

saksofonist (vn *саксофонист*) – saksofonimängija

tšastuška (vn *частушка*) – vene rahvalaul

Film, kujutav kunst (kõik sõnad säilinud) 7/7

abstraksionism (vn *абстракционизм*) – abstraktne kunst (modernistlik kunstisuund)

abstraktionist (vn *абстракционист*)

jupiter (vn *юпитер*) – võimas lamp (filmimisel)

kaader (vn *кадр*) – üksikvõtte filmilindil, kaamerat seiskamata võetud filmilõik

molbert (vn *мольберт*) – maalimispukk

peredvižnik (vn *передвижник*) – demokraatlik kunstnik-realist Venemaal XIX sajandi teisel poolel

telefilm (vn *телефильм*)

Mängud, tantsud 5/4

kasatšokk (vn *казачок*) – Ukraina tants

kii (vn *куй*) – piljardi- või koroonakepp

trepakk (vn *тrepак*) – Vene tants

vengerka (vn *венгерка*) – tants

Liiklus 8/6

furgoon (vn *фургон*) – kinnine veok, nt furgoonauto

korup (vn *короб*) – murdes kresla, pulkadest korv, ree seljatugi

taksopark (vn таксопарк)

tarantass (vn тарантас) – Vene reisivanker

troika (vn тройка) – vene kolmehobusesõiduk

tupik (vn тупик) – umbtee

Ametinimetused 6/5

inkassaator (vn инкассатор) – (summade) sissekasseerija

kloun (vn клоун) – tsirkusekoomik

kombainer (vn комбайнер) – kombainijuht

metallist (vn металлист) – metallitööline

radist (vn радист) – raadiosidepidaja

Geograafiaalased sõnad 8/4

buraan (vn буран) – lume- või liivatorm

purgaa (vn пурга) – tugev lumetorm Venemaal

sopka (vn сопка) – mägi, vulkaan Kaug-Idas

stiihia (vn стихия) – iseeneslik taltsutamatu (loodus)jõud

Ehitus ja hoonesisustus 4/3

abažuur (vn абажур) – lambivari

tšumm (vn чум) – Kaug-Põhja rahvaste püstkoda

tumba (vn тумба) – väike seljatoeta iste

Emfaatiline sõnavara 7/6

frits (vn фриц) – halvustav saksa sõjaväelane

haltuura (vn халтура) – rahateenimiseks tehtav kõrvaltöö; hõlptöö, kehv töö

intrigaan (vn интриган) – intriigisepitseja, salasepitseja

mahhinaator (vn махинатор) – mahhinatsioonide sepitseja

parseldama (vn барышничать) – hangeldama, sahkerdama, paristama

setvertnoi (vn четвертной) – 2,5toobine pudel

Muud sõnad 12/8

bursa (vn *бурса*) – vaimulik seminar ja selle ühiselamu Venemaal

džigitt (vn *джигит*) – osav julge ratsanik (Kaukaasias, Kesk-Aasias)

guljanje (vn *гулянье*) – vabaõhupidu vene külades

matrjoška (vn *матрёшка*) – komplekt üksteise sisse käivaid Vene puunukke

propusk (vn *пропуск*) – sissepääsuluba

radioola (vn *радиола*) – grammofoniga raadiovastuvõtja

ragulka (vn *рогулька*) – kada

utiil (vn *утиль*) – töötlemiskõlblikud jäätmed

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Valeria Dolgorukova

(sünnikuupäev: 20.03.1993)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose *lusikas, lusikka, ložka*: vene laensõnad eesti ja soome keeles,

mille juhendajad on Raili Pool ja Sirje Rammo,

- 1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
 3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus/Tallinnas/Narvas/Pärnus/Viljandis, _____ (kuupäev)